

Հրատարակողը
Հրատարակողը
Հրատարակողը

Հրատարակ. «Ա.Ր.Ա.Ր.Ս.», Գերասանական խումբը

ԲՈՒՆԿՈՂ ԿԱՅԾԵՐ

ԳՐԵՑ ՍԵՒԱՅՐ

Հայ յեղափոխ. կեանքի 6 Արարուած 2 Պատկեր

ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԾԵՑ

ՈՒԹՈՂՐԹՍՈՒՆԻ «Ա.Ր.Ա.Ր.Ս.» ԳԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ
ԽՈՒՄԻՒՎ Վ.Ա.Ր.ՉՈՒԹԻՒՆԸ

1917

ԵՐԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

ՊՕՍԹԸՆ

891.99

Կ-29

99

19 MAY 1917

Հրատարակ. „ԱՐԱՐԱՏ,, Գերասանական խումբը

ԲՈՒՆԿՈՂ ԿԱՅԾԵՐ

ԳՐԵՅ ՍԵՒԱՅՐ

Հայ յեղափոխ. կեանքի 6 Արարուած 2 Պատկեր

ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԾԵՑ

ՈՒՑԹՂԲՈՒՆԻ “ԱՐԱՐԱՏ” ԳԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ

ԽՈՒՄԲԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

1917

ԵՐԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

ՊՕՍԹԸՆ

Copyright 1917 by
ARARAT Dramatic Association
All Rights Reserved

Ոեւէ լեզուով թարգմանելու և
ներկայացման թոյլտուութիւն
տալու իրաւունքը «Արարատ» Դե-
րասնական խումբը իրեն կը վե-
րապահէ

66875-68

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԻ

Յեղափոխական կեանքէ առնուած այս յու-
զիչ վէպը, Խումբս թատերգութեան վերածեց
երկար ու յողնաշան աշխատութեամբ, գործաւո-
րական այս ճնշող մթնոլորտին տակ, ու շատ մը
գոհողութիւններով քանիցս բեմ հանած է որը
արժանացած է ժողովուրդի գնահատման, խումբն
բազմութեամբ ու շնորհակց ծափերով:

Սոյն սարսաղը շիկ պատմութիւնը կար-
դալով հոն պիտի տեսնէք թէ ի՞նչ ծառայու-
թիւններ բրած է Հայ Յեղափոխականն իր ազ-
գին ու իր Հայրենիքին և քանի՜ քանի՜ առե-
ւանգուած Հայ աղջիկներ ազատած է քիւրդ
պէկերու աղտոտ ապարանքներէն ու սճրագործ
թիւրքերու ձեռքերէն:

Պէտք է ըսել որ մեր ընկեր Նշան ձիկէրճեա-
նը իր յարատեւ ու զոհողգործունէութեան շնոր-
հիւ թատերգութեան վերածման գործին մե-
ծապէս նպաստեց:

Հրատարակելով սոյն Յեղափոխական ոգիով
թատերգութիւնը՝ վստահ ենք թէ ինչպէս ա-
ռաջ՝ նոյնպէս և հիմա քաջայերուութիւն պիտի
գտնէ Ամերիկահայութենէն:

Ի դիմաց՝ Արարատ Դերասնակազմը ինք
Ատենապետ՝ ԱՐՄԵՆԱԿ ՏԵՐՕԵԱՆ
Ատենադպիր՝ ՆՍՉՍՐԷԹ ՎՍԻՃԱՊԵՏԵԱՆ
Գանձապահ՝ ՆՇԱՆ ՁԻԿԷՐՃԵԱՆ
Կնքապահ՝ ՅՈՎԱԿԻՄ ՆԱԼԲԱՆՏԵԱՆ

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

- ՌէՅԻՍ կարճահասակ 45 տար. գիրուկ հայ մը
- ԱԼՕ Պէկ քիւրդ աշիրէթի մը պետը 30 տարու
- ՄՍՏՕ Ալօի աշիրաթին գլխաւորը, 35 տարեկան
- ԵՂՍԱ Օհանէնց Աւետին աղջիկը 18 տարեկան
- ՃՈՒՎԱՐ անոր դրացին 16 տարեկան
- ՆԱԶԼԻ հարսնետու 16 տարեկան
- ՄԿՕ Եղսային ծերունի հայրը 80 տարեկան
- ՄԱՄԻ Մհոյի կինը 75 տարեկան
- ԶԱԻԷՆ Եղսայի եղբայրը կամ Մհոյի թոռը 6¹տր.
- ՄԱՐԻՍՄ Զաւէնի և Եղսայի մայրը 35 տարեկան
- ԱՍԼԱՆ յեղափոխական 22 տարեկան
- ԱԻԷՏ 35 տարեկան
- ԱԿՕ Ասլանի զինակիցը 25 տարեկան
- ՏԷՐ ՀԱՅՐ Գահանայ մը 50 տարեկան
- ԶԱՔԱՐ 32 տարեկան
- ՊԵՏՕ 40 տարեկան
- ՄԽՕ 30 տարեկան
- ՎԱՐԺԱՊԵՏ Երկարահասակ քիչ մը գեր 35 տար.
- ՀԱՍՕ քիւրդ հետետորդ 30 տարեկան
- ՅՈՒՆՕ հայ ծերունի մը 50 տարեկան
- ԱԼԹՈՒՆ անոր կինը 45 տարեկան
- ԳԷՎՕ 28 տարեկան
- ՇԷՖԲԷԹ Թիւրք պաշտօնեայ մը 45 տարեկան
- ՀԱՍԱՆ Թիւրք զինուոր մը
- ՄԵՍ ԶԱԻԷՆ 18 տարեկան
- Հարս, Փետայ, Տալուլճի, Զուռնաճի, Զինուոր, Մոլլաներ, Ժողովուրդ և այլն

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Ա.

Բեմը կը ներկայացնէ Արամազդ գիւղ ինփոս: Կամարով շինուած աղբիւր մը ծառերով շրջապատուած: Հեռուն կերելի լեռ մը եւ գետակ մը լեռան առջեւ: Աղբիւրին առջեւէն կը բացուի մեծ նամբայ մը որ կը քանի Ասիա գիւղը: Այօ պէկ իր փուրդ հետետորդներով կամարին ետեւը պահուած, կուգէ որ Անահիտ գիւղի Աւետնց Օհանին աղջիկը Եղսային փախցունէ Ռեյխին միջոցաւ: Ռեյխս հարսնետուներէն առաջ կուգայ որ Այօ պէկի հետ տեսնուի:

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ, ՌԷՅԻՍ ՄԻՆԱԿ

(Ռէյխս բեմին վրայ կուգայ առանձին, քիչ մը ջուր կը խմէ, և հեռուէն հարսնետուներու և տավուլին ձայնը լսելով կսկսի խօսիլ ու իր բողորտիքը նայիլ):

ՌէՅԻՍ.— Ահա՛ հարսնետուները կուգան, բայց Այօ պէկը ինչո՞ւ ուշացաւ, (իր ձախ կողմը նայելով), ինքը ինձի ըսաւ որ պիտի սպասէր ձիշտ այս տեղը:

ՏԵՍԻԼ Բ. ՆՈՅՆ, ԱԼՕ ՊԷԿ ԻՐԵՆՆԵՐՈՎ

ԱԼՕ ՊԷԿ.— Ատոր համար անհոգ ըլլաս, Ռէյխս, ահա եկանք, անշուշտ պատրաստած ես ամէն ինչ քու խոստմանդ համաձայն, ո՞ր է Աւետնց Օհանին աղջիկը:

ՌէՅԻՍ.— Սիրելի՛ «էյ», ատոր համար անհոգ ըլլաս, ինչպէս որ դուն հիմա զիս քու առջեւդ կրնաս տեսնել, գիտցած ըլլաս որ Եղսան ալ ձեռքերուդ մէջ է, ես որ բան մը յանձն առնեմ, անպատճառ գործը գլուխ կը հանեմ ու կամ կանուխ:

ԱՐԱՐԱՏ ԴԵՐԱՍԱՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՍՏԷՆ Է

23 Nichols Ave.

N. J. Suite 3

E. Watertown Mass

ԱԼՕ Պէկ.— Բայց դուն երէկ Խօնախօս եկար, և ըսիր թէ վաղը ամէն բան կը լրանայ:

ՌէՅԻՍ.— Այդ շիտակ ես սիրելի պէյս, ես շուտ եկայ որ քեզ յուսախարչընեմ և քեզ բաղձանքիդ հասցունեմ. ես քեզի իմաց տուի երէկ որ Ասիա գիւղ հարս բերելու պիտի երթանք, ահա նոր կը վերադառնանք, և ես աւելի դիւրին միջոցը խորհած եմ Եղսային փախցնելու, հիմա հարսնեւորները պիտի գան և գիւղը երթան, ահա նոնց ասկէ անցնելու ատեն՝ այդ աղջիկը դարձեալ կը ցուցնեմ քեզի: Բայց սիրելի պէյս խընդիրք մը ունիմ քեզի յայտնելիք, դուն գիտես որ ձեռքէս ինչ որ գայ պատրաստ եմ ընելու քեզ համար, եւ ես մինչեւ հիմա քու կամքը կատարած եմ: Անցեալ օր երբ մեր տունը ուրախութեան հրաւիրեցի քեզի, դուն ինձի ըսիր թէ կնիկդ թող գայ գինի լեցնէ որ խմեմ, ես ալ ուրախ սրտով մեր Սառայ Խօնախօսը կանչեցի որ քու քմահաճոյքին ծառայեց ամբողջ գիշերը: Ինչ որ կուզես պատրաստ եմ ընելու, եթէ կուզես ոտքերդ լուանամ և ջուրը խմեմ:

ԱԼՕ.— Այդ իրողութիւն մըն էր որ չեմ կըրնար ուրանալ իմ Ռէյխս (ուսին վրայ ձեռքով զարնելով) դուն պէտք է գիտնաս որ Արամազդ գիւղին բոլոր մարդիկ քեզի միշտ մեծարանքով կը նային, ինչու որ մի քանի անհատներ քեզի դէմ ամբաստանութիւններ ըրին, ես անոնք ծեծելով շանսատակ հանեցի, լաւ կը յեշես անցեալ տարի Կարօենց Մարտիրոսը, քու մշակդ ծեծելուն համար բանտարկեցի և բանդին մէջ խեղդեւ տուի, բանդէն ելնելուն մէկ օր մնացած:

ՌէՅԻՍ.— Այո՛ պէյս, երախտապարտ եմ քեզի, դուն զիս Ռէյխս կարգեցիր Արամազդ գիւղին, որ ժողովուրդին մեծամասնութիւնը առանց ինձի ուէ գործու մը ձեռք չէր զարներ. բայց պիտի պաղատիմ քեզի որ հիմա երբ հարսնեւոր-

ները գան, Եղսային փախցնելու ջանք չի ընէք, ինչու որ գիւղի ամբողջ երիտասարդները զինուած անոնց հետ են, ես աւելի դիւրին միջոցը խորհած եմ, և վստահ եմ որ պիտի յաջողինք առանց պղտիկ վնաս մը կրելու, եթէ այսպէս անխոհեմաբար կուլ մղէք, երկու կողմէն ալ շատ մարդիկ պիտի մեռնին, իմ վախս այն է թէ Աստուած մի արասցէ ձեզի բան մը պատահի իմ Խօնախօսը կը կտորի:

ԱԼՕ.— Քանի որ այդչափ կստիպես, ու դուն ալ ատոր դիւրին միջոցը գտած ես, քու կամքը թող ըլլայ, միայն թէ պէտք է լաւ գիտնաս որ ես այդ աղջկան այսօր պէտք է տիրանամ և իմ հետս Խօնախօս տանիմ, այն ատեն եթէ կուզես բոլոր Կեօպոնները թող իմ դէմս ելնեն. բայց հաւատայ Ռէյխսս (ուսին վրայ զարնելով) յանուն իմ սուրբ Ղուբանիս՝ բացի քեզնէ ու քու ընտանիքէդ, բոլորը մէկ ժամուայ մէջ բնաջինջ ընելով սուրէ կանցնեմ հայ գիւղերը:

ՌէՅԻՍ.— Այդ պարզ իրողութիւն մըն է սիրելի պէյս, Աստուածը տուած է այդ զօրութիւնը քեզի, պէտք է որ բոլորս ալ հնազանդինք քու հրամաններուն, ինչու որ մենք պէտք է ստրուկը լինենք Ձեզի, և դուք մեր վրայ իշխողը ըլլաք, և մենք ալ Ձեր կամքին դէմ անհաճոյ բաներ ընելու իրաւունքը չունենանք: (Նոյն պահուն հեռուէն տավուլին և զուռնային ձայնը կուզայ, երգելու ձայներ կը լսուին, հրացանի պայթիւններ տեղի կուենան բեմէն շատ հեռու): Ահա մօտեցան եթէ կարելի է դուք դարձեալ ձեր տեղը պահուեցէք, ես անոնց կը դիմաւորեմ, եթէ ասկէց անցնին դարձեալ ես ետեւանց կը կենամ, ու այն պահուն քեզի շորէն կը մատնանչեմ Եղսային: Անկէ յետոյ երբ որ տուն հասնինք ինձի անուշ գինի մը պիտի հրամայենք, ես անոնցմէ պաղ ջուր մը կուզեմ այս

աղբիւրէն, երբ Եղսան ջուրը գայ, դուք կրնաք ձեր բաղձանքին հասնիլ, մնաք բարեա՛ւ. (ձեռքը համբուրելով ետ կերթայ և Ալօ պէյն ալ կը պահուի և գլուխը դէպի հարսնեւորներուն կողմը ընկնելով կսկսի դարձեալ խօսիլ) :

Ալօ.— Ա՛խ, ա՛խ, կեանքի աղջիկ, արդեօք ե՞րբ պիտի գաս որ անգամ մը ես այդ քու հմայիչ դէմքդ տեսնամ, եթէ զքեզ իմ Խճախս չի տանիմ այսօր, հաւատայ որ աշխարհը քարուքանդ կընեմ, բայց վստահ եմ որ իմ Ռէյխսս այս գործին մէջ մեծ դեր պիտի խաղայ, ինչու որ մինչեւ այսօր հաւատարիմ գտնուած է ինծի, և բնաւ երբէք զիս մերժած չէ, ինչպէս անցեալ օր ժամերով Սառա խաթունը իմ քովս միս մինակ թողուց: Գիտեմ որ պիտի յաջողիմ, քանի որ Ռէյխսը հետս է: (Հարսնեւորներուն ձայները կը մօտենան): Մստօ՛, ահա եկան, լաւ մը պահելինք, (ու կամարին ետեւը կանցնին, բեմը կը մնայ պարապ, տավուլին առջեւէն երկու մարդ խաղալէն կուգան և հարսնեւորները անոնց ետեւէն:

ՏԵՍԻԼ Գ.

(Հարսնեւորները բոլորը զինուած Ասիա գիւղէն հարսը առած Արամազդ գիւղը կը վերադառնան, Ռէյխսը Աւետենց Օհանին և մի քանի ուրիշ մարդոց հետ առաջ կուգան. անոնց ետեւէն կուգան խաղալէն երկու տղայ, և երկու հատ ալ գիւղական Խճախներ, որոնց վոյ պէտք է ըլլայ մի քանի պնակ չոր միրք սաւանով ծածկուած և երկու երիտասարդներու գլուխներուն դրուած, ուրիշ մը ձեռք բռնած գինիով լեցուած մեծ դրդում մը և գաւաթ մը. յետոյ փեսան ներս կը մտնէ. որուն աջ թեւը բռնած է կնքահայրը իսկ ձախ թեւը փեսայ մանուկը. հարսը և կնքամայրը ձի կնքած բեմին վրայ կուգան, խաղողնե-

րէն մէկը կը պօռայ « կանգ առէք աղբիւրին առջեւ մի քանի հատ կոնծենք» կսկսին խաղալ, տասնըհինգ վայրկեանի չափ և կը բաժնուի գինի. Ռէյխսը կը հրամայէ որ երթան. հարսնեւորները նոյն դրուածեան մէջ կը հեռանան՝ խաղալէն պօռալէն, մի քանի հրացան պայթեցնելով, Ռէյխս ետ կը մնայ. Ալօ պէյ կը իրեններով դուրս կեցնէ պահուած տեղէն:

Ռէյխս.— Սիրելի՛ պէյս, (լաւ մը նայելով և մատով ցուցնելով) կը տեսնե՞ս նա երեք աղջիկները, այդ մէջտեղի հասակաւոր աղջիկն է, սիրուն դէմքով Եղսան է նախշուն գոգնոցով, լաւ մը դիտէ, հագուստը բոլորովին տարբեր է:

Ալօ.— Այն աղջիկն է որ միւսներէն բաժնուցեալ և ձիուն քովէն կը քալէ, (տավուլին ձայնը պէտք է կամացնայ), ահա հարսին կողմն անցաւ:

Ռէյխս.— Այո՛, շատ ճիշտ ես, մնաս բարեաւ, յաջողութիւն կը մաղթեմ, Աստուած բաղձանքիդ շուտ հասցնէ: (Երկու քայլ կը հեռանայ ձեռքը համբուրելով):

Ալօ.— Ռէյխս, եկուր ճիւղ մը տամ, որ ծխելէն երթաս, (ետ կանչելով սիկարէթ մը կուտայ):

Ռէյխս.— Սիրելի՛ պէյս, այդ զանգե՛րը մի քաշեր, (մօտենալով սիկարէթը կ'առնէ ու իր փայտէ երկար ծխափողին վրայ կանցնէ), ինչ որ է; շատ շնորհակալ եմ, (ձեռքը համբուրելով կերթայ, Ալօ պէյ կը մնայ իր քիւրդերով և կըսուի անոնց հետ խօսիլ):

Ալօ.— Ա՛հ, (ցնորելով) Ֆլայի աղջիկ, կատարեալ խենթ մը դարձուցեր ես ինծի, այդ ի՛նչ սևաթոյր աչքեր են, այդ ի՛նչ Խալմով քաշուած յօնքեր են և այդ ի՛նչ վարդագոյն երեսներ են, հրեշտակ մըն է, ճշմարիտ հրեշտակ մը, շի-

տակն ըսեմ մեր ցեղին մէջ առանկ հիւրի աղջիկներ չկան բնաւ, կամ եթէ կան ալ շատ քիչ են: Բայց իմ ի՛նչ հոգս, կէվուրի աղջիկն ալ իմս է, քանի որ գիւղին Ռէյիսը ամէն մէկ միջոցը խորհած է... Սակայն անցեալ օր երբ խօսեալս եկած էր, ինծի իմացուց թէ, գիւղին մէջ տարածայնութիւն մը ելած է թէ ես Եղսային շատ կը սիրեմ, այդ պատճառաւ իր հետ քանի մը երիտասարդներ կը պտտցնէ, որ ես զինքը չփախցընմ: Հը՛, յիմարներ, ո՞ր կարիճ կէվուրն է որ պիտի յանդգնի իմ դէմ ելնել, հաւատա՛ Մսոս, որ ամէնքն ալ, գիւղն ալ քարուքանդ կընեմ, շինարարութիւն նոյն իսկ անմեղ մանուկներուն, (կասաղութեամբ) Եղսա՛ն իմս պիտի ըլլայ, վասն զի իմ կամքս կուզէ ան. և ես ալ կը սիրեմ, (քիւրդերը կանչելով): Հէ՛յ Մսոս, էօմէր, Հասան, Նէճիպ, Հոս եկէք, դուք ալ տնչուշտ տեսաք Եղսային և լաւ մը ճանչցաք անոր, Ռէյիսը մատնանիչ ըրաւ, Հոս մօտիկ կեցէք, Եղսան հիմա պիտի գայ այս աղբիւրէն ջուր տանելու, իսկոյն լիւեցէք գետնէն ու ձիու վրայ դնելով ուղղակի խօսեալս տարէք, բայց, (մատի շարժումով) երեսը չնայի՛ք, հա՛... եթէ իմ հրամանս չկատարէք, հաւատացէք որ ձեզ ալ մութ գնտաններու մէջ չարաչար կը սատկեցնեմ. իսկ եթէ յաջողի՛ք այն ատեն ամենաթանկագին նուէրներով պիտի վարձատրեմ:

ՄՍՍՕ. — Սիրելի պէյս, հարցում մը ընելուս համար անշուշտ ներող կը գտնուիս (թէ մէքնէմ քաշելով), մինակ Օհաննէնց Աւէտի աղջիկը պիտի տանենք մեզ հետ, և ուրիշ բան մը դուն ըսիր մեզի թէ ֆլահներ կտրելու պիտի երթանք, բայց քիչ առաջ ինչո՞ւ հրաման չտուիր որ մի քանի անգութ կէվուրի գլուխ կտրէինք ու խնամին տանէինք:

ԱԼՕ. — Ատիկա մեր Ռէյիսին ֆըրի այս ան-

գամ, բայց սիրելի՛ Մսոս, այս ալ պէտք է գիտնաս, որ կէվուրները գիշեր ցորեկ անընդհատ մեզի համար կաշխատին, կը տեսնես որ դո՞ւն միւսը և մեր բոլոր քիւրդ ու թիւրք հայրենակիցները բնաւ աշխատիլ չեն սորված: Անոնք կը գործեն, կը հաւաքեն, մենք ամէն աշուն աւարի կուտանք անոնց ամէն ինչքը: Եթէ ջարդենք ու կոտորենք, գիտէք որ յաջորդ տարին մենք պիտի աշխատինք ապրելու համար: Այս է ահա մեր ամբողջ նեղութիւնը, սա մի քանի սրիկաները ինծի չեն հնազանդեր, ու խաւարին մէջ թակարդներ կը լարեն իմ դէմս, մինչդեռ իրենց կեանքը, ինչքը, պատիւը, իմ այս ձեռքերուս մէջ է:

ՄՍՍՕ. — Հրամանդ գլխուս վրայ, տէր իմ, մենք կը կատարենք զու ըսածները իր ժամանակին, բայց պէտք է զգոյշ ու արթուն լինենք: Ամէն ֆլահ մեր Ռէյիսի պէս չըլլար: Եթէ ֆլահ եղբայրաբար ձեռք ձեռքի տայ ու կռուի դաշտ նետուի, գիտցած ըլլաս որ ամէն մէկ կէվուր ասան կը կտրի, և զմեզ անխնայ կը ջախջախէ, սաչափը ըսեմ որ կէվուրէն պէտք է վախնանք այն ատեն, ինչու որ սա մագերս ճերմկած է անոնց հետ կռիւ մղելով, (մագերս կը ցուցնէ), հէ՛, հէ՛, իմ Գեօրէն միշտ կը պատուիրէր, օղու կըսէր, հեռու փախչիր, երբ երկու ֆլահ կողք կողքի ձեր դէմը կռիւ կը մղեն, հաւատա որ երբ միանան աշխարհք կը դողացնեն:

ԱԼՕ. — Ահա կուգան լաւ մը նայեցէք, այն հասակաւոր աղջիկն է, ձեզ տեսնեմ, (մէկուսի), Ա՛հ, սիրտս բան մը կըլլայ, որչափ կը սիրեմ զինքը: Մսոս, բոլորս ալ այս կամարին ետեւը պահուինք, (կամարին ետեւը կանցնին, աղջիկները դուրսէն խօսելով ու խնդալով կուժերնին շալկած բեմին վրայ կուգան):

ՏԵՍԻԼ Դ .

(Եղսայ, Նազլի և ձուվար կուժերնին շալկած աղբիւրին վրայ կուգան, Նազլի աղբիւրէն ջուր առնելով կսկսի խօսիլ)

ՆԱԶԼԻ.— Ահ, ձուվար, այսի՞նչ ուրախութեան օր է, երանի, հաղար երանի օր մը ԸԼԼԱՐ որ եղբայրս կարգէինք, ա՛հ դուրպան ԸԼԼԱՄ ես անոր պէյին, որ շուտ մեծնար:

ՃՈՒՎԱՐ.— Նազլի՛, նոր հարսին երեսը տեսա՞ր, ա՛հ ի՞նչ սիրուն աչքեր ունէր, տարուս եղսային պիտի գայ, և մենք ալ հարս ելած օրը լացնել պիտի երթանք: Այս տարի քեռին կարգեցինք, եկող տարի ալ զինքը: Ա՛հ այն օրն ալ պիտի տեսնե՞նք արդեօք:

ԵՂՍԱՅ.— Աղջկե՛րք, ի՞նչ խօսքեր է կը խօսիք, շուտ քրէք երթանք Ռէյխսը Բէշէ ջուր ուզեց խմելու համար: Ի՞նչ գէշ մարդ էր չթողուց որ խաղցողները նայէինք:

ՆԱԶԼԻ.— Հա՛, հա՛, հա՛, ինչ է Սէգոն պիտի խաղար հա՞, ես լաւ դիտած եմ քեզի, Եղսայ, դուն միշտ անոր կը նայիս, կերեւի թէ շատ կը սիրես զինքը, Աստուած սէրըդ աւելցնէ:

ՃՈՒՎԱՐ.— Նազլի, ի՞նչ կըլլայ նայելէն, երանի թէ ես ալ մեծնայի որ զիս ալ կարգէին, ու իմ գլխուս վրայ ալ գեղեցիկ խումած չէ քոյ մը ձգէին:

ՆԱԶԼԻ.— (Եղսայի կուժ լեցնելը տեսնելով ձուվարի ականջին կամացուկ կըսէ որ պար մը բռնեն ու Եղսան գովեն): ձուվա՛ր, եկուր որ պար բռնենք, (պար կը բռնեն ու Եղսան ալ մէջերնին առնելով սա հետեւեալ պարերը կերգեն):

Աղբիւր գացի ջուր խմել,
Տեսայ եարս լացեր էր,
Հարցուցի լացըդ ի՞նչ է,
Ըսաւ քեզի համար է:
          Հօ, Հօ, Հօ,

Աս ինչ բարձրիկ լեռ է,
Ջուրը հիւանդի դեղ է,
Սիրածը սիրածին չեն տար,
Աս ի՞նչ անօրէն գեղ է:
          Հօ՛, Հօ՛, Հօ՛,

Ախպար, աղբիւրդ եմ եկեր,
Ծարաւցեր, ջուրդ եմ եկեր,
Ես քո ջուրիդ չեմ եկեր,
Ես քո սիրուդ եմ եկեր:

Հայ ելէք տեսէք, մէկ ելէք տեսէք,
Եղսային պօյովը շուխայ կտրեցէք:
Սէգոյին անունը մէջը գրեցէք:

ԵՂՍԱ.— Մըեայ կամ չցնէք զիս:

(Պարերը լմնալուն պէս քիւրդերը իրենց պահած տեղերէն դուրս կեննեն, և Եղսան կը բռնուի Մստոյէն):

ՏԵՍԻԼ Ե . ՄՍՍՕ ԵՒ ՆՈՅՆՔ

ՄՍՍՕ.— Դուն Օհանեսնց Աւէտին Աղջիկն ես:
(Թեւէն բռնելով կը քաշէ, Եղսան ապշած գետին կը նայի, միւս աղջիկները վախերնուն հեկեկալ կսկսին, Մստօ Եղսան կը բռնէ ու կը փախցընէ, Եղսան կը նուաղի մայրի՛կ մայրի՛կ կանչելով, միւս քիւրդերն ալ Եղսայի ընկերուհիները կը շարչարեն, որոնք կերպով մը աղատուելով կը փախչին, մայրի՛կ, հասէ՛ք, օգնու՞թի՛ւն, ճշալով:)

Վարագոյր կիջնի

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Բ.

Տեսարանը կը ներկայացնէ հայ նահապետական տուն մը, ուր կան վառուած նրագներ, սեղաններ, եւայլն կարասիք: Բեմին աջ կողմը ուրիշ սենեակ մը կը բացուի: Միօ առանձին նստած ծխափողը ինքնին

ՏԵՍԻԼ Ա.

ՄԿԾ. — (Առանձին նստած համրիչը քաշելով)
Աստուած իմ, աս ի՞նչ վիճակ է, ամէն օր նորանոր հարստահարութեանց լուրեր կը հասնին: Մի քանի ամիս առաջ էր որ քիւրդերը Գրգոյենց Նազիկը փախցուցին, որ երկու շաբաթ վերջ հազիւ յաջողեցաւ փախչիլ և ազատիլ մահը աչքը առնելով ամենազգուելի անպատուութենէ յետոյ: Հայ, եւ թշուառութիւն կարծես հոմանիչ դարձած բառեր են. որչափ որ տարիքնիս կը շատնայ այնչափ ալ թշուառութիւննիս կաւելնայ, մեր բոլոր հարստահարիչները և կեղեքիչները միայն քիւրդերը ու թուրքերը չեն այլ Տաճիկ կառավարութիւնը, բարձրաստիճան փաշայէն սկսած մինչեւ յետին դասիթաներ կը յափշտակեն ու կը հալածեն Հայերս: Սա, մեր հայաբնակ գիւղը որ հարիւր քսան տունէ կը բաղկանայ, և բոլորս ալ հողագործներ ենք, տարուան ութ ամիսը չարաչար կը գործենք, ցորեն ևայլն կը դիզենք, մէկ մըն ալ տեսնես շրջակայ քիւրդերը կը յարձակին և աւարի կուտան մեր բոլոր ունեցածները, բացի քիւրդերէն կան նաեւ հաւարի պաշտօնեաներ և վերի հաւաքողներ, որոնք անընդհատ կուգան մեր գիւղը և ամէն անիրաւութիւն ու անգըթութիւն ի գործ կը դնեն: Ծեծ, չարչարանք, բանդ, բռնաբարում, սրբապղծութիւն, ասոնք սովորական բաներ են, հազիւ քսան ժամ հեռու ենք

դայմագամանիստ քաղաքէն, բայց ամէն անգըթութիւն կը գործեն, առանց վախնալու, նոյն իսկ կառավարութեան պաշտօնեաներուն ձեռքով: Ախոռ չմնաց որ հայ բանտարկեալներով չը լեցուցաւ. քանի՛, քանի՛ ճահիլ ճիվան երիտասարդներ անլուր տանջանքներու ու տառապանքներու չդիմանալով, մեռան բանդերու ու զնտաններու մութ անկիւնը, որոնց տուները աճուրդի դրուեցան, իսկ գեղանի և նազելաչուք կիները բռնաբարուեցան: Ամէն մարդ գիտէ, թէ գիւղին այս ինչ ազոյ որ հարսը, այն ինչ գեղեցիկ աղջիկը ո՞ր մէկ աշարէ կամ վերիէ պաշտօնեաներու ու սատիկաններու անասնական հաճոյքին կը ծառայէ: Դպրոց չունինք գիւղին մէջ, ամէնքս անգագայ տգէտներ մնացեր ենք: Տէրտէր մը ունինք, որ ատենօք Պոլիս պանդխտութեան մէջ հազիւ կըրցած է Սաղմոս հեգելով կարգալ սովորի, իսկ գիւղին Ռէյիսը արդէն անբարոյականացած ու այլատերած է: Նա թէեւ հայ մը բայց քիւրդէն ու թուրքէն ալ աւելի կը տանջէ գիւղացիները, նա է որ հարսներուն արիւնը կը մտնէ, ամէն անգամ երբ կեղեքիչները գիւղը կուգան: Ռէյիսը այն տիպարներէն է որոնք ամէն ցածութիւն և ստրկութիւն կընեն, և անարգանքներու կը զիջանին: Թուրք և քիւրդ պաշտօնեաներու առջեւ ստրուկի պէս սողալ, իսկ անոնց բացակայութեան ժամանակ գիւղին պատուհասը կը դառնայ, ու քիւրդ պէկերու և թուրք շապիթներու պակաս թողուցած կեղեքումի ու կողոպուտի գործը ինք կը լրացնէ, որ մէկը ըսեմ և որ մէկը պատմեմ, այս ինչ թշուառութիւն է Աստուած իմ. բայց սա հարսներունը ինչո՞ւ չի եկան (կեղնէ ու կնկանը կը պոռայ) կնի՛կ, կընի՛կ, կնի՛կ (կը մտածէ):

ՏԵՍԻՆԻ Բ. ՄԱՄԻ և ՄԿՅ

ՄԱՄԻ. — ՄԿԵ ԿԵՆԵ, Ի՞նչու դարձեալ շատ տխուր կերեալս, Ի՞նչ է պատահեր նորէն, այսօր պէտք է ուրախ ըլլաս քիչ մը, ինչու որ մեր ծառը կը ծաղկի, Ի՞նչ կը մտածես:

ՄԿՅ. — Ի՞նչ պիտի ըլլայ մտածումս, ամէնօրեայ անցուդարձերուն վրայ է, այս Ի՞նչ անտանելի կեանք է: Ոչ վաստակնիս մերն է, ոչ պատիւնիս և ոչ ալ կեանքերնիս. Թուրքը կամ քիւրդը ուզած ատեն կուգայ կը տանի: Տարին տասներկու ամիս, գիշեր ցորեկ կաշխատինք, նորէն անօթի ենք: Աւազակ քիւրդին ուտելու հաց պէտք է, անօթութենէ չսատկելու համար ամէն աշուն հայ գիւղը աւարի կուգայ: Անբարոյական Թուրքը իր անձնական հաճոյքները յազեցընելու համար հայ գիւղը կը վազէ, եթէ ուզենք արգելք հանդիսանալ իրենց շահատակութեանց, կեանքերնիս վրայ կուտանք, փնտռող չկայ, քննող չկայ:

ՄԱՄԻ. — Աստուծոյ զօրութեանը մեռնիմ (Ձեռքերը դէպի երկինք բարձրացնելով), Անոր կամքն է Ի՞նչ կրնանք ընել:

ՄԿՅ. — (բարկանալով) Ի՞նչ ցնդած ցնդած կը խօսիս, կնի՛կ, Աստուած մեզ ստեղծեր է որ անբարոյական, ծոյլ Թուրքին ու աւազակ քիւրդին համար աշխատինք տարին տասներկու ամիս: Մտիկ ըրէ, կնի՛կ, մտիկ ըրէ, դուն գիտես որ ես ոչ կարգալ ոչ ալ գրեւ գիտեմ, բայց Աստուծոյ զօրութեանը վրայ մէկ բան աղէկ գիտեմ, մի՞թէ Աստուած հայը ստրուկ, Թուրքն ալ իշխող, ու հարստահարիչ և քիւրդն ալ կողոպտիչ ստեղծեց (ձեռքը դէպի վեր), Աստուած ամէն մարդ հաւասար ստեղծեց, եո այս բանին լաւ հաւատացած եմ, մեր հարստահարուելուն ու կողոպտուելուն բուն պատճառը մենք ենք,

վասն գի թոյլ կուտանք: կնի՛կ, կնի՛կ, (հառաչելով), Հե՞ն տեսներ, ահա քեզի պղտիկ օրինակ մը, քու աչքիդ առջեւ, մեր գիւղին Ռէյիսն ալ Աստուած ստեղծած է, քաղաքին վարժապետն ալ, երկուքն ալ հայ են, Ռիյիսը ամէն ցածութիւն կընէ, Թուրքին հաճոյանալու համար, իսկ վարժապետը գիշեր ու ցորեկ, անօթի ու անքուն ամէն հայու «ՁինՌիեճէ՛ր» կը պօռայ, որ ձեր պատիւը ձեր իրաւունքը պաշտպանէք օր մը: Երանի՛, հազար երանի թէ անոր մայրը բիւրաւոր վարժապետներ մեծցնէր վրէժի դաղափարով սնած, իսկ անէժք այն Ռէյիսին մօրը որ այդպէս իժ մը ազգուրաց մը արեւ աշխարհ չի բերէր (կը մտածէ):

ՄԱՄԻ. — Հա՛, մարդ, գիւղին Ռէյիսը ըսիր տէ՛, միտքս բան մը ընկաւ: Անցեալօր Տրղոյին տըղան Պօղոսը կը պատմէր թէ Ալօ պէկ և իր առէ՛ Կեմալը քանի մը զապիթաներով օր մը գիւղին Ռէյիսին հիւր կըլլան: Ռէյիսը զապիթաները գիւղացիներու տունը ցրուելէն վերջը, Ալօ պէկ և Կեմալն ալ ինքը կը հիւրընկալէ, մինչեւ կէս գիշեր օղիին և գինիին գաւաթները իրարու ետեւէ պարպուելէն վերջ, գայմագամը փափաք կը յայտնէ որ Ռէյիսին կինը Սառան երթայ ու իր թու՛մպուլիկ ձեռքերով գինիի գաւաթները լեցնէ, Սառան որ հազիւ 30 տարեկան կայ, աղջիկ եղած ատեն այնչտօի գեղեցիկ էր, այնպէս որ գիւղի բոլոր երիտասարդներ ապշած կը դիտէին, երբ նա աղբիւր կերթար: Ռէյիսը մինչեւ — պայէ էֆէնտըմ, պաշ ուսթա — գետին խոնարհելով հաւանութիւն տուած է: Այս անտանելի առաջարկը երբ Սառային կը յայտնէին, Սառան կսկսի լալ ու հակառակիլ. Ռէյիսը բարկութեանն կրակ կտրած, անմիջապէս ոտքի կելնէ, խեղճ Սառայի թեւէն բռնելով Ալօ պէկի կողքին կը նստեցընէ. ստիպումներէ ճարահատ Սա-

66875-689

ռան կսկսի գաւաթները լեցնել: Այդ գուար-
ճութիւններու միջոցին Ռէյիսը հընէ կը դրկէ կըր-
պոյն կնիկն ալ պաշ քէաթիպին համար բերե-
լու, որովհետեւ այն ալ բաւական գեղեցիկ էր.
և ինքն ալ իր կինը Ալօ պէկին յանձնած է անոր
գոհացում տալու համար. բայց Մկօ՛, այդ մար-
դը մեր տուն ու տեղը քանդելու համար բան
մըն ալ ըսաւ որ մինչեւ հիմա լալէն քօռցայ:

Մկօ. — (ընդմիջելով) Ի՞նչ բան... նորէ՞ն
ցաւ, նորէն տրամութիւն, շո՛ւտ խօսէ կնիկ:

ՄԱՄԻ. — Շուն Ալօն Ռէյիսին ըսած է թէ,
Ռէյիս, այն աղջիկը որ անցեալ անգամ տեսայ,
որո՞ւն աղջիկն էր արդեօք, այն ալ կը յիշեցնէ
թէ Օհանեսնց Աւետին աղջիկն էր. և խոստացած
է միանգամայն ամէն դիւրութիւններ գործա-
ծել Ալօյին իր բաղձանքներուն հասցնելու հա-
մար:

Մկօ. — Կնիկ, կնիկ, մինչեւ այս տարիքս
հասած եմ, և իմ պատելիս դպչող մը եղած չէ,
եթէ ուէ մէկը յանդգնի ինծի ծուռ աչքով նա-
յիլ այս չորցած երակներուս մէջ մնացած մի քա-
նի կաթիլ արիւնն ալ կը թափեմ: Հազար ան-
գամներ խօսած եմ մեր քահանային թէ քարոզէ
մի քանի երիտասարդներուն՝ որ իմ հրամաննե-
րուս եթէ հետեւին՝ ես դարձեալ այս ծեր՝ հա-
սակովս կը նետուիմ կռուի դաշտը, և կը մեռ-
նիմ հայուն պատիւին համար, հայուն պղծուած
տաճարներուն համար: Ա՛խ, կնիկ, ա՛խ, յոյսի
այս գերագոյն մտածումով իմ հոգուս և սրտիս
մէջ նոր ոգևորութիւններ և նոր կտրով մը կըզ-
գամ:

ՄԱՄԻ. — Ի՞նչ ընենք Մկօ՛, հայ երիտասար-
դին սիրտը քարացած է, մեր ժամանակը չկային
այսպէս պօռոտախօսներ, հիմա տարիքը առած
մէկը հետերնին խօսելու ըլլայ, կըսեն, ձայնդ
կտրէ, դուն ստրուկ մեծցած ես և ստրուկ ալ

պիտի ապրիս, մենք ենք որ ձեզ համար լեռներ
ու սարեր ինկած ենք, բայց երբ որ քիւրդ մը կամ
թիւրք մը տեսնան անմիջապէս կը պահուին:
Մի՛ մտածիր, Աստուած ողորմած է Մկօ, հիմա
հարսնեւորները կուգան, քիչ մը կուրախանանք,
ահա տավուրին ձայնը կուգայ, ելիր դիմաւորե-
լու երթանք: (Կը պատրաստուին երթալ, պզտիկ
Ձաւէն ներս կուգայ):

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՉԱԻԷՆ

ՉԱԻԷՆ. — Տատի, Մամի, ահա կուգան, նոր
հարսօն կը բերեն, ելէք երթանք դիմաւորելու:

ՏԵՍԻԼ Դ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՀԱՐՍՆԵՒՈՐՆԵՐԸ

(Մամի և Մկօ դռան վրայ կեցած ծափ կը զար-
նեն, դուրսէն խաղցողները ու հարսնեւորները կը
պոռան կը խնդան, խաղցողները տավուրին ա-
ռաջքէն խաղալով ներս կը մտնեն, յետոյ տա-
վուրէն և զուռնածին, անկէ յետոյ մի քանի
հարսնեւորներ — Աչքերնիդ լոյս Մկօ քէհեա —
կըսեն, հարս ու փեսան դեռ ներս չմտած վրա-
նին բրինձ կը ցանեն ևայն, հարսնեւորներէն
մէկը բարձր կը պօռայ, — հարսը ձախ ոտքը սե-
մէն ներս չդնէ, լաւ նայեցէք ուղուրսուզ կըլ-
լայ — ուրիշ մը կըսէ, — առաջ ըսէիր ես, ձախ
ոտքը ներս դրաւ — մի քանիները կը նստին, և
միքանիներն ալ ծափ կը զարնեն, գինի կը բաշ-
խըւի, Մարիամ սինիի վրայ միրգ — չէրազ — դը-
րած ներս կը բերէ, և խմողներուն կը բաշխէ,
խմողներէն մէկը կը պօռայ — Մամին և Մկօ
քէհեան պիտի խաղան — Մամին շերեփ կառնէ
և կը խաղցնէ, ժողովուրդ կսկսի մէկիկ մէկիկ
դրամ փակցունել, մի քանի վայրկեան վերջը,

Նազլի հերարձակ և շնչասպառ ներս կը մտնէ, լաթերը պատռտուած, մաղերը խառնուած ժողովուրդին մէջ կիյնայ և հեւալով կսկսի պատմել, ժողովուրդը իրար կանցնի և Նազլիի մօտ կը խոնուին մտիկ ընելու)

ՏԵՍԻԼ Ե.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՆԱԶԼԻ

ՆԱԶԼԻ.— (հեւալով) քիւրդերը... (լալով) Եղսան փախցուցին աղբիւրէն; (գինիի գաւաթ ունեցողները ապշած գետին կը ձգեն, Մարիամն ալ իրեն ձեռքէն վար կը նետէ սինին ու կսկսի նուաղիլ երբ երկու կիներ կը բռնեն ու ջուր կը սրսկեն) . երբ կուժերնիս լեցուցած տուն վերադառնալ կը պատրաստուէինք՝ քիւրդերը Եղսային մօտենալով հարցուցին, թէ դո՞ւն ես Օհանենց Աւէտին աղջիկը, Եղսան ալ գլուխը խոնարհեցընելով ըսաւ այո՛, երկու քիւրդեր, յանկարծ յափըջտակեցին Եղսան գետնէն (լալով), խեղճ Եղսան սրտակոտոր ճիչ մը արձակեց, ու ա՛խ մայրի՛կ, մայրի՛կ կանչելով նուաղեցաւ, իսկ քիւրդերը արագաքայլ յառաջացան դէպի գիւղէն դուրս տանող ճամբան, մենք ալ սարսափելի ճիչեր հանելով կուժերնիս հոն թողուցած քիւրդերուն ձեռքէն հազիւ ազատեցանք, (ժողովուրդը իրար կանցնի) :

ԶԱՔԱՐ.— (հրացանը առնելով յուզուած ժողովուրդին կը դառնայ), Ընկերնե՛ր, ալ չեմ կարող հոս կանգ առնել, որովհետեւ Եղսային պատիւին վրէժը զիս կը կանչէ, լաւ է հիմա մեռնիլ քան թէ ամէն օր, (դուրս կը նետուի և մի քանի հոգի ալ իրեն կը հետեւին) :

ԱԿՕ.— (Զաքարի նման հրացանը կառնէ) Տըղայ կամ մարդ, պատիւ ունեցողը թող մեր ետեւէն գայ : (կերթան, կը լսուի հրացանի քանի մը պայթումներ բաւական հեռուն) :

ՄԿՕ.— (Լալով իր շէշխան հրացանը կառնէ) Զի՛ս ալ, զի՛ս ալ հետերնիդ տարէք, դեռ երակներուս մէջ վրէժի արեան կաթիլներ կեռան : (Դուրս կեննէ, բայց Մամին ետեւէն երթալով նորէն ետ կը բերէ) :

ՄԱՐԻԱՄ.— (Աչքերը բացած լալով) Եղսա՛, Եղսա՛, քօռնայի առջեւդ :

ՄԱՄԻ.— (Զեռքերը իր ծունկերուն զարնելով), Վա՛յ Եղսա՛, եավրո՛ւս, չորնայի քեզ համար, ան իսակ պէկի տղայ՝ շուն Ալօյի գործն է այդ . Ալօ՛, Ալօ՛, հագածդ շապիկ սեւ օձու շապիկ դառնայ ու կրակի պէս մարմինդ այրէ, (բողորն ալ կուլան) :

ԶԱԻԷՆ.— Մամի՛, ինչո՞ւ կուլաս, ո՞ւր է Եղսան, ինչո՞ւ չեկաւ :

ՄԱՐԻԱՄ.— (Լալով ու համբուրելով), Զաւէ՛նս, ալ չես կրնար տեսնել Եղսան, որովհետեւ անիկա քիւրդեր փախցուցին, և հիմա քիւրդ հարէմանոցին մէջ կը գտնուի :

ԶԱԻԷՆ.— (Ցնցուելով) Զէ՛, ես Եղսայն կուղեմ, պիտի երթամ քիւրդերը սպաննեմ ու բերեմ : (Սենեակը մտնելով դաշոյն մը առնելով դուրս կուգայ) : Մնաս բարեա՛ւ մայրիկ :

ՄԱՐԻԱՄ.— (գրկելով) Դեռ պզտիկ ես անուշիկ լաւօ՛, Եղսան Պէկի ճիրաններէն ազատելու համար, երբ որ մեծնաս այն ատեն պիտի ազատես :

ԶԱԻԷՆ.— Երբ որ մեծնամ ա՞յն ատեն պիտի ազատեմ, բայց այդ շատ ուշ է : Ես հիմա կուղեմ երթալ և վրէժ լուծել :

ՄԱՐԻԱՄ.— Այդ վրէժխնդրութեան ոգիով պիտի մեծցնեմ քեզ, Զաւէնիկս (կը համբուրէ և կուլայ) :

ԶԱԻԷՆ.— Ա՛խ Աստուած ե՞րբ պիտի մեծնամ : (Զեռքերը դէպի վեր վերցնելով) :

ՄԱՄԻ.— Ճար չկայ, մենք ի՞նչ կրնանք ը-

նել, հռչակաւոր իսագ Պէյի տղան է այն, զօրաւոր, իշխող ու ամէն բանի տէր, իսկ մենք տկար ստրուկ կամ գերի ենք: Այլ շան ծառաներ են այս գիւղացիները, ի՞նչ որ ուզէ այն կը հրամայէ, և մենք պարտաւոր ենք համակերպելու, ինչ կրնանք ընել Աստուծոյ կամքն է:

ՄԿՕ.— (Ոտքի ելնելով ու ակռաները կըրճըտելով) Ո՞վ ըսաւ թէ Աստուծոյ կամքն է, այդ ո՞ր մէկ չըլլուելիք և չորնալիք Աստուած սորվեցուց քեզ, որ մենք միշտ ասանկ պիտի չարձըրուինք, աշխատենք ու տանջուինք ու մեր պատիւը և քրտինքին արդիւնքը մեր բոլոր չարչարանքին պատուը տանք այդ անհաւատ շուններուն անոնց ծառայ և ստրուկ ըլլալով, որ մեր ընտանեկան սրբութիւնները ոտնակոխեն, մեր եկեղեցին ու Աստուածը անարգեն անոնք, մեր հարսներն ու աղջիկները առեւանգեն անոնք, ու իրենց պիղծ հարամներուն զարդ ընեն: Թալլեն, աւերեն քանդեն ու մոխիրներու վրայ նստեցնեն մեզ, դարձեալ համբերենք ու փառք տանք Աստուծոյ, ըսելով անոր կամքն է այս ամէնը: Չէ՛ կնիկ, չէ՛, ես այդպիսի Աստուած չեմ՝ ճանչնար, և չեմ հաւատար որ կայ այդպիսի Աստուած մը, ես կը հաւատամ այն Աստուծուն որ բոլորն ալ հաւասար ստեղծած է. քիւրդին ալ թիւրքին ալ մեզի պէս ձեռքեր տուած է: Աստուած ուժ տըւած է բոլորին հաւասար, ինչո՞ւ ամէն բանի ալ համբերենք այսպէս, ինչո՞ւ շուններու չափ ալ չըլլանք ու մենք մեզի չպաշտպանենք անոնց դէմ: Հէ՛, Աւէ՛տ, Աւէ՛տ, ի՛նչ ձեռքերդ ծալած նստեր ես, քու տեղդ քար մը ըլլար աղէկ շէ՞ր, դէ՞թ շէնքի մը հիմը դնելով որպէս պատասպարան մարդոյ օգտակար կըլլայիր: Չի՞թ մը, չի՞թ մը տուէք որ այս տղուն գլուխը փաթթեմ, ասիկա տղամարդ չէ, վա՛խ Եղսա, վա՛խ (Աւէտ անշարժ կը խորհի):

ՁԱԻԿՆ.— (դետին չոքելով) Աստուած պարտաւոր, շուտ մեծցուր զիս որ Եղսան ազատեմ անօրէններու ճիրաններէն, ու՛ժ տուր այս բաղուկներուս որ բիւրաւոր անմեղ Եղսաներու օգնութեան հասնեմ, քանի՛, քանի՛ հայ աղջիկներու բռնաբարման լուրերը լսեցինք, արդեօք չե՞ս տեսներ հայուն վիճակը չե՞ս տեսներ հայ աղջիկը որ ամէն օր կը քաշկռտուի ոճիրներով լեցուն յարկերու հոտած անկիւնները, շո՛ւտ մեծցուր Աստուած պապա, հիմա խեղճ քոյրիկս արիւնաթաթաւ շուն Այլօյի ճանկերուն մէջ արցունքոտ աչքերով օգնութի՛ւն, օգնութի՛ւն կը պօռայ:

Վարագոյր կիջնէ

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Գ.

(Տեսարանն է հին քարաքան եկեղեցւոյ բակը եւ խաչ մը դռան վրայ, վեց սարի յետոյ)

ՏԵՍԻԼ Ա.

ՏԷՐ ՀԱՅՐ, ԱԿՕ, ՁԱՔԱՐ, ՄԿՕ, ՊԵՏՕ, ԱՍԼԱՆ, ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐ

ՁԱՔԱՐ.— Այս տարի շատ տաք պիտի ըլլայ, ինչպէս կերեւայ, գարնան երկրորդ տմիսն է դեռ լաւ կը յիշեմ, որ ոչ մի տարի այսչափ տաք եղած չէր, բայց այս տաքը շատ աղէկ է երկրագործներուս համար: Անցեալ օրը արտը պտտիլ գացած էի, երանի՛թէ տեսնէիք, գարնանացանքը ի՞նչպէս աճեր ու բարձրացեր, հովին առաջ քալուք կը տարուբերէր, մարդուն չէ՛ք կուգայ, մինչեւ հիմա օրերը շատ նպաստաւոր եղած են գարնանացաններուն, բայց եթէ շուտով անձրեւ չգայ, կը վախնամ թէ սղութեան տարի

մը ըլլայ, այն ատեն Աստուած մի արասցէ, ցան-
քերնիս, անասուննիս և մենք ալ կոչնչանանք:

ՊԵՏՕ. — Հա՛, Չաքար, բերանդ ի՛նչ բաց,
անցեալ տարուայ կալին սա Խօրհո-ի վարձքը տուր,
տասանորդ տուր, չեմ գիտեր ուսկից Խօրհո եղաւ,
այս աչք վերհո-սն տո՛ւր, հա՛ տո՛ւր, այնպէս որ
աչքերնիս բացինք տեսանք որ բան մը չէ մնա-
ցեր մեր ձեռքը:

ՉԱՔԱՐ. — Ինչ որ ալ ըսենք մեր ըսածները
լոկ գուշակութիւն մըն է, (Տէրփէրին հարցնե-
լով) Տէ՛ր հայր ի՞նչ կըսէ Տօնացոյցը, այս տարի
սղութիւն է թէ աժնութիւն:

Տէ՛ր ՀԱՅՐ. — (գրպանէն դիրք մը հանելով
կսկսի հեգեղ), Յուլն Խեցգետնի, գիր տարուոյն
Ռ, Ը, Թ, Ե, կըսէ Տօնացոյցը, որ ըսել է Յուլն
Խեցգետին պիտի հաւասարի, որ կը նշանակէ սը-
ղութեան տարի չէ, շատ անձրեւ պիտի գայ բեր-
քերն ալ շատ առատ պիտի ըլլան:

ՊԵՏՕ. — Փա՛ռք Աստուծոյ, անոր զօրութեա-
նը մեռնիմ, ապրիս Տէ՛ր Հայր:

ՄԿՕ. — Բերքերը առատ են եղեր դէ, ի՞նչ
պիտի ընենք, Տէ՛ր Հայր, անցեալ տարուայ ա-
ռատութենէն ի՞նչ շահեցանք, որ այս տարուայ
առատութենէն պիտի ուրախանանք: Ամբողջ
տարին տունով տեղով, զաւակներով և եզներով
կաշխատինք, կալին ժամանակ կը տեսնես որ
հազար մարդ կը բուսնի, ալ մի կենար, տուր,
մի հարցըներ տո՛ւր, անցեալ տարուայ առատու-
թենէն ետեւ ես չեմ կրնար ըսել թէ գիւղին մէջ
հինգ մարդ կա՞յ որ գարնանացանքին համար
փոխառութիւն ըրած չըլլայ, և թէ մինչեւ յա-
ջորդ կալը տունը ուտելու ցորեն ունի՞:

Տէ՛ր ՀԱՅՐ. — (Գիրքը գրպանը դնելով) Այդ-
պէս մի խօսիր, օրհնա՛ծ ՄԿՕ, մեր բերքերէն
պարտական ենք բաժին տալու:

ՉԱՔԱՐ. — Հապա վերկին մոռցա՞ր ըսելու,

ատիկա հէլ չի քաշուիր, եթէ չի տանք կուտան
փայտի առաջ ու ծեծելով կը հաւաքեն:

Տէ՛ր ՀԱՅՐ. — Չաւակս, վերկին դէմ ալ
տրտունջ չի ըլլար, երբ չար իսրայէլացիք մեր
Տէ՛ր Յիսուս Բրիստոս (խաչակնքելով) կը շար-
չարէին սուրբ խաչին վրայ, հարցուցին անոր թէ
«եթէ դու Աստուծոյ որդի ես ըսէ տեսնենք կայ-
սըրին հարկ տալ պէ՞տք է թէ չէ», Տէ՛րն մեր
Յիսուս Բրիստոս հրամայեց որ իրեն դրամի մը
կտոր բերեն, երբ իրեն տունին արծաթ դրամը
Յիսուս վրան նայելով ըսաւ, «տո՛ւք Աստուծոյն
Աստուծոյ, և զկայսերն կայսեր», ասոր վրայ իս-
րայէլացիք աի ի բերան մնացին:

ՄԿՕ. — Բայց Տէ՛ր Հայր, ունեցածներէս
տանք, չունեցածներէս ի՞նչ տանք: Այդ անօ-
րէնները չունեցողին չեն խնայեր, եզ, արօր,
կահ կարասի կը ծախեն անօրէնները, օր մըն ալ
մեզ պիտի ծախեն անօրէնները, բայց կը վախ-
նամ որ ալ իրենց շահատակութեանց տեղի չը
մնար. ծեծ, բանդ, հազար ու մէկ անպատուու-
թիւններով վերկի կը ժողվեն, և միշտ մեր պատ-
ւոյն ետեւէն են, հարս մը կամ աղջիկ մը ջուր
չկրնար երթալ, վերջապէս ոս աշխարհ չէ:

ՏԵՍԻԼ Բ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՎԱՐԺԱՊԵՏ

ՎԱՐԺԱՊԵՏ. — (Ներս մտնելով) Օրհնեա՛ ի
Տէ՛ր, բարի իրիկուն ձեզ հայրենակիցներ:

Տէ՛ր ՀԱՅՐ. — Աստուած օրհնէ, զաւակս:

ԲՈԼՈՐԸ. — Աստուծոյ բարի՛ն, բարով (զար-
մանքով նորեկին կը նային):

Տէ՛ր ՀԱՅՐ. — Կերեւի հեռու տեղէ կուգաք,
ո՞ր տեղացի էք:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ. — Ես քաղաքի հայոց դպրոցի
վարժապետն եմ:

ՏէՐ ՀԱՅՐ. — Հրամմէ նստէ, Օրհնած, Աստուած ճամբեց քեզ (բոլորը ոտքի ելած) ձեր անունը շատոնց ի վեր լած էինք որպէս քիւրդերու անիրաւութեանց դէմ կռուող կառավարութեան պարտազանց պաշտօնեաներու դէմ բողոքող, հայ վիշտերուն դարմանելու ամենաանձնըւէր աշխատող մը, հիմա որ ձեզ անձամբ տեսնելու պատիւն ունեցանք, մենք շատ և շատ բախտաւոր կզգանք ինքզինքնիս, ձեր որպիսութիւնը ինչպէ՞ս է, ո՞ւրախ էք, որդեակ:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ. — Ինչպէ՞ս լաւ, և ուրախ կըրնանք ըլլար, Տէր Հայր հոս գալած ատեննիս ճամբուն վրայ գանուող բոլոր հայ գիւղեր պատահեցայ. ուր որ գացի լաց ու կոծ թշուառութիւն և ստրկութիւն տեսայ, սակայն անսնք տեսնելով ես չվհատեցայ այնչափ, որչափ որ համակերպութիւնը, ստրուկ, ընկճուած ու տափակացած անշարժութեան ոգին որ այս ժողովուրդին ամէն խաւերուն մէջ արմատացած է, ամէն յոյս Աստուծոյ արդարութեան վրայ դրած են, իսկ իրենք անշարժ, ձեռքերը ծալլած խոր անկիւն մը քաշուած են, Աստուծոյ կամքն է ըսելով կը գուհանան:

ՏէՐ ՀԱՅՐ. — Զաւակս ի՞նչ կրնանք ընել անոնք շատ են, քիւրդերը զէնք ունին, և անոնք գործածել գիտեն, իսկ մեր հայերուս քով դանակ մը նոյն իսկ չկայ:

ՄԿՕ. — Մենք քիչ ենք, քիւրդերը զէնք կրնան գործածել, մենք չե՞նք կրնար գործածել, քիւրդերը զէնք կրնան ունենալ դէ մենք չե՞նք կրնար ունենալ, Տէ՛ր Հայր, մեզի մէկ բան կը պակսի, կեանքը, առնական քաջասրտութիւնը, ընդվզումի խիզախ ոգին, այս յատկութիւնը ունեցող տղամարդիկ պէտք են, որոնք իրենց եզն ու արօրը, մինչեւ իսկ իրենց, խօփն ու հոտոցը ծախեն ու զէնք գնեն: Ես այս ծեր վեճակովս

(մօրուքը շոյելով), ուզածնուդ չափ զէնքեր կը գտնեմ, այդ մասին վայրկեան մը մի մտահոգ-ւիք:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ. — Գիւղը ի՞նչ վիճակի մէջ է:

ՏէՐ ՀԱՅՐ. — Շրջակայ հայ գիւղերու մէջ տեսածներուդ վրայ բան մըն ալ աւելի, ձէնկիզ-խանի և Լէնկիթիմուրի սեւ օրերը ահա կուենայ մեր գիւղը, ասկէ աւելի պարզ չեմ կրնար խօսիլ և պատմել մեր գիւղի վեճակը:

ԶԱՔԱՐ. — Վարժապե՛տ, վարժապե՛տ արեւուդ դուրպան ըլլամ, մի՛ հարցուներ մեր անցուցած սեւ օրերը, աւաղակ քիւրդերը մէկ կողմէն, կառավարութեան սոված հարկահաւաքները միւս կողմէն, քանի՛ քանի՛ չինար պօռն կտրիճ երիտասարդներ ծեծի տակ մեռցուցին, այս անօրէնները դեռ վեց տարի հազիւ եղաւ որ օր ցերեկով աղբիւրէն փախցուցին Օհանենց Աւետի աղջիկը՝ Եղսան, որ իր գեղեցկութեամբը գիւղին թագուհին էր, հիմա ո՞րչափ կը տանջուի անօրէն Ալօ պէկի ձիրաններուն մէջ. ա՛խ, ա՛խ կը քաշենք արիւն կուգայ սիրտերնէս, իսկ ձեռքերնէս ոչինչ:

ՄԿՕ. — (Կարմիր թաշկինակը հանելով արցունքները կը սրբէ) Ա՛խ... Եղսայ... վախ Եղսա (կուլայ) շատ սե օրեր տեսած էի բայց այսպէս օրեր տեսած չէի:

ՎԱՐԺ. — (Զաքարին կը հարցունէ), Ո՞վ է այս ծերունին որ կուլայ:

ԶԱՔԱՐ. — Այդ ծերունի Մկօն է, անբախտ Եղսան այս մարդուն թոռն է:

ՎԱՐԺ. — (Տխուր և քիչ մը լալով), Մի՛ լա՛ր ո՛վ ծերունի հայր, այն յոյսը ունեցիր թէ Եղսան պիտի ազատուի օր մը, ու իր հայրենի Օճախը պիտի վերագառնայ, և քիւրդ պէկն ալ պիտի կրէ իր արժանի պատիժը: (Ժողովուրդին դառնալով) հայրենակիցնե՛ր, այս դժբախտ Աղբին

ամէնօրեայ առաջնորդուած ճամբան է այն որ դէպի ոչնչացում, դէպի բնաջնջում կը տանի. ծերեր իրենց լացող աչքերով, մանուկներ իրենց անմեղ շրթներով, ինչե՛ր ինչե՛ր կը պատմեն: Հայրենակիցնե՛ր, հաղարաւոր Եղսաներ կան ուրոնք թիւրք փաշային ու քիւրդ պէկին ամենօրեայ անասնական զոհերն են, որ պիտի ազատին օր մը, երբ հայ ժողովուրդը մասնաւորապէս հայ երիտասարդութիւնը կսթափի այս թմրեցուցիչ խոր քունէն և ինքնաճանաչումի ու ինքնագիտակցութեան միահամուռ թափով մը խիզախօրէն կուրծք տալ գիտնայ ընդհանուր թշնամիին. արդեօք մենք մինչեւ ե՛րբ պիտի համբերենք այս անլուր անգթութեանց, անգութ բռնաբարումներու սարսազդեցիկ պատմութիւնները ե՛րբ վերջ պիտի գտնեն, պատմութիւննե՛ր, տեսարաննե՛ր, որ ես կը տեսնամ ու կը լսեմ, ժողովուրդ մը, ազգ մը լիովին խաղաղ, աշխատասէր, յառաջդիմելու, զարգանալու ազնիւ ձիրքերով, օժտուած, բայց անոնք ամէն օր չարչարումի, տառապանքի ու հալածանքի ենթարկուած են, այն ազգը Հայ ազգն է, այն ժողովուրդն ալ դուք էք, բայց չէք զգար, ո՛վ կըտրիճներ, սթափեցէք ձեր խոր քունէն, մի մոռնաք ձեր վրէժը. դիտակցութեան եկէք ու յիշեցէք թէ այսուհետեւ մէկ ուխտ ունէք, և թէ ձեզի համար ալ ոչ մի անձնական հաճոյք և կեանք կայ, դուք ձեր ազգին կը պատկանիք այլևս, ապրեցէ՛ք որ Եղսաներու վրէժը լուծէք:

ՏԵՍԻԼ Գ.

ԶԱԻԷՆ ԵՒ ՄԱՐԻԱՄ

ՎԱՐԺԱՊԵՏ.— (Տեսնելով որ Զաւէն և մայր կը քալեն անոնց կը մօտենայ): Ի՞նչ է անունդ սիրուն տղայ:

ԶԱԻԷՆ.— (Մօրը քղանցքը բռնած) Զաւէ՛ն:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ.— Զաւէ՛ն, ի՛նչ աղուոր անուն, ի՛նչ սիրուն, տղայ ուրիշ եղբայր ալ ունի՞ս:

ԶԱԻԷՆ.— Ունեցած եմ, բայց մեռած են թշուառութենէն:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ.— Հապա քոյրի՛կ:

ԶԱԻԷՆ.— Եղսան քոյրս էր որ քիւրդերը ազրիւրէն փախցուցին, եթէ մեծնամ պիտի ազատեմ Եղսան և վրէժս ալ լուծեմ:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ.— Մեծնաս և Եղսան պիտի ազատես, ես քեզի զէնք և ձի պիտի տամ, երբ որ մեծնաս կտրիճ մը պիտի ըլլաս դուն, մօրդ ու Եղսային արցունքները պիտի սրբես (գլուխը շոյելով), դուն աղուոր տղայ ես, պէտք չէ որ ուրիշ տղաներու պէս ըլլաս, և քու քոյրդ մոռնաս, և թողուս որ նա լայ ու չարչարուի լիբբերու ճանկերուն մէջ: Այո՛, դուն պիտի ազատես Եղսան և վրէժը ձեռքովդ պիտի լուծես, եթէ քու մայրը վրէժի ոգիով մեծցնէ զքեզ:

ԶԱԻԷՆ.— Մամիս ալ ամէն օր լալով կըսէ թէ երբ որ մեծնաս Եղսան պիտի ազատես, ես վրուս:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ.— Հոգ մի՛ ըներ, մայրիկ, Եղսան պիտի ազատի օր մը, Զաւէնը լաւ է, անիկա պիտի սրբէ քու և Եղսային արցունքները, իսկ առեանդող պէկը պիտի ստանայ իր արժանի պատիժը, ջանացէք միշտ թարմ պահել Եղսայի դժբախտ անցեալը Զաւէնի սրտին մէջ, ամէն հայր և մայրեր պէտք չէ մոռնան այս տըխուր պատմութիւնները, ամէն օր կրկնեցէք զայն ձեր զաւակներուն, և անոնց սրտերուն ու երակներուն մէջ կաթիլ կաթիլ ներարկեցէք փրկարար զգացումը, և մերբ ուրին ալ ուխտը թող ըլլայ այսուհետեւ սորվեցնել անոնց այն վրէժի սեւեռուն գաղափարը որ անոնք իբրեւ կտակ մը աւանդեն զայն, ու սորվեցնեն իրենց թոռներու թոռներուն:

ՄԱՐԻԱՄ.— (Լալով) Ա՛խ . . . վարժապետ ջան, Եղսայի տխուր դէմքը աչքիս առջեւէն գիշեր ցորեկ չի հեռանար: Զաւէնս տեսնելուն պէս լացս կուգայ, բայց այն կը մխիթարէ զիս մի լար Մամի՛, երբոր մեծնամ պիտի ազատեմ Եղսան, այն ալ ամէն օր կը հարցնէ թէ ինչո՞ւ քիւրդեր հայ աղջիկներ կը գողնան, ու մեզ կը տանջեն, միշտ կըսեմ իրեն, կը բացատրեմ թէ քիւրդերը անիրաւ, անօրէն և մարդասպաններ են, միայն հայերը կողոպտելով և հայ աղջիկներ առեւանգելով կապրին, պղտիկ Զաւէնս արդար զայրոյթով մը կը լեցուի, երբ կսեմ — մեծցի՛ր որ դուն ալ քիւրդերը սպաննես ու հայ աղջիկներու վրէժը լուծես:

ՎԱՐԺ.— Ապրի՛ս մայրիկ . . . ամբողջ գիւղերը պտտելուս ժամանակ մխիթարական ու յուսադրական խօսքն է որ հայ կնոջ մը բերնէն կը լսեմ, եթէ ամէն հայ կին այս վսեմ զգացումներով մեծցնեն իրենց զաւակները այն ժամանակ երջանիկ է Հայաստան: Ո՛վ հայ քոյրեր մի մոռնաք ձեր դաժան ճակատագիրը, ձեր ամօթը ծածկեցէք ձեր սրտերուն մէջ, ու փոխանցեցէք սերունդէ սերունդ, որպէս զի դարերէ վերջն ալ հայ չմոռնայ զայն, այլ միշտ յիշէ այս սարսըռազդեցիկ օրերը ու դողայ:

ՄԱՐԻ.— Վարժապետ ջան, կը տանիմ այս ձագուկս բայց օր պիտի գայ որ քեզի յանձնեմ, այն ատեն անոր գլխուն բարձր ժայռեր թող լինին, թող կուրծքը տայ թող ձակատը բանայ արիւնախումբ թշնամիին գնդակներուն դէմ, որոնք ամէն օր մեր սիրտը կսկծեցնող և մեր իրաւունքները բռնաբարած են (Զաւէնին ձեռքը բռնած կերթայ):

ՎԱՐԺԱՊԵՏ.— Սիրելի՛ հայրենակիցներ: Մեր հայ ժողովուրդը դարերու ստրկական րնթացքին մէջ կորսնցուցած է իր առնական քաջասրտութիւնը, թիւրք հարստահարութիւնը, քիւրդ կե-

ղեքումները ճնշած ու սպաննած են ձեր մէջ արժանապատուութեան զգացումները . . . Տեսէ՞ք այդ հէք կինը, որչափ սնեցուցած է իր փոքրիկը Եղսային վրէժխնդրութեամբ, տեսէ՞ք Զաւէնը, «մեծնամ նէ Եղսան պիտի ազատեմ» կըսէ, իսկ դուք արդէն մեծցածներդ անհոգ ու թոյլ նստած էք, թիւրքերն ու քիւրդերը կաւրեն ու կը յափըշտակեն, կը կեղեքեն. ամբողջ հայ աշխարհը Գողգոթա մըն է դարձեր, հայ աղջիկները կը բռնաբարուին, հայ օճախները կը քանդուին, սուրբ խորանները կը սրբապղծուին, և դուք նորէն լուռ ու մունջ կեցած էք, դարձեալ ատելի համակերպութեամբ մը գլուխնիդ թիւրքին սուրին և քիւրդին եաթաղանին առջեւ կը երկընցընէք:

ՏԵՐ ՀԱՅՐ.— Զաւա՛կս, մենք ի՞նչ կրնանք ընել, Աստուծոյ կամքը այդպէս է:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ.— Տէր Հա՛յր, Տէր Հա՛յր, եթէ սրբապղծուած եկեղեցիին բեմէն անարգուած ժողովուրդին շինիչ քարոզներ խօսելու կամքը չունիք, դէթ բարեխղճութիւնը ունեցէք անոր առնական ոգին, արժանապատուութեան զգացումները չի սպաննելու, ձեր համակերպական անկեղծ քարոզներով՝ Իսրայէլացիներէն վերջը հայ ազգն է ամէնէն հին ազգը, մենք մեր եակը Ազգային պատմութիւն մը ունինք, որքան արիւնով լեցուած, սակայն նոյնքան փառաւոր: Հայկի, Տիգրանի և Արամի զաւակներն սուր ի ձեռին մեռան մեզի կտակելով իրենց սուրբ: Գիտէ՞ք ինչ դեր կատարեցին վարդաններն ու Վահանները, Ղեւոնդներն և Ներսէսները, բնաւ ըստրուկներ չեղան անոնք. ըմբոստացած մարդկային անիրաւութեանց դէմ, փրկեցին ամբողջ սերունդները ստրկութեան, չարչարանքի անարգութենէն: Առաջնորդութեամբ վարդանի, Մուշեղի և Ղեւոնդի, մեծ յաղթանակ մը տարաւ հայ

ազգը Պարսից հզօր թագաւորութեան դէմ, որ Հայաստան ջնջելու կուգար, և անկից յետոյ իրենց սուրերը կտակեցին իրենց յաջորդ սերունդին: Պէտք է մենք վեր վերցնենք անոնց կտակած սուրերը, որոնք անշուշտ ժանգոտած են դարերու անգործութեան մէջ, և պէտք է շողացնենք թշնամու գլխու վրայ ցոյց տալու համար թէ իրենց արժանաւոր սերունդներն ենք, որպէսզի հրճուին անոնց ոսկորները գերեզմաններուն մէջ, երբ տեսնեն որ կը շարունակենք աղգային սուրբ գործը, զոր մեզի կտակեցին: Երբ անոնք տեսնեն մեր եկեղեցիներու սրբապղծուիլը, հրդեհները, թալաններն ու աւերումները, մեր հայրենի օճախներու քանդումները ու անոնց մոխիրները, մեր կիներու ու նազելի հարսներու բռնաբարումը, մեր կոյս աղջիկներու չարաչար լլկումը, մեր կտրիճներու խոնաւ ու մութ բանտերու մէջ չարչարուիլը, ու դեռ մենք չենք շտապեր անոնց պատիւը պաշտպանելու, և փոխանակ անոնց դէմ ցցուելու, անոնց ձեռքերը կը լզենք ստրկաբար, այն ատեն մեր նախահայրերը պիտի անիծեն (ներկայները ու շաղթութեամբ կուենկնդրեն) մեզ: պէտք է որ այդ անէժքը մեր գլխուն վրայ թափել տանք: Այլ ժամանակն է որ սթափինք մենք պաշտպանենք մենք զմեզ, մեր օճախները, Ազգը, եկեղեցին ու հայրենիքը: Ամէն քաղաք, ամէն գիւղ անխտիր պէտք է կազմակերպուի, և երիտասարդութիւնն ալ ինքնապաշտպանութեան դիմէ:

ԱԿՕ. — Այո՛, շատ ճշմարիտ է վարժապետը, մեզի ալ սիրտ ու ձեռք տուած է Աստուած, մեր թշնամիներուն ալ ինչո՞ւ թողունք որ անոնք մեր ամէն սրբութիւնը ոտնակոխ ընեն, տեսէ՛ք, Մէզիրիկցիներն ալ հայ են, անոնք ալ քիւրդերով շրջապատուած, բայց Հասանցի քիւրդերը Միզիրիկցի հայերէն այնպէս կը դողան որ որչափ

մենք մեր շրջակայ քիւրդերէն կը դողանք:

ՄԽՕ. — Եղբայրնե՛ր, եթէ քանի մը տարի ալ այսպէս շարունակուի՝ մեր վրայ ծանրացող թըշւառութիւնք և հարստահարութիւնք, եթէ կըսեմ քանի մը տարի ևս ունկնդրենք համակերպութեան քնացնող քարոզներուն, մենք բոլորովին կը ոչնչանանք: Այո՛, պէտք է կազմակերպուինք, մեր մէջ քաջեր չեն պակսիր, բայց կազմակերպուած չլուլտով մեր քաջերը կը ջարդուին անհատապէս թշնամիին հաւաքական ուժերուն առջև: Տեսէ՛ք, քանի՞ օր է, որ լեռնէն գիւղը իջեր են, եթէ քիչ մըն ալ լեռը մնային անշուշտ պիտի կոտորուէին, վասն զի օգնողներ չունէին:

ԱՍԼԱՆ. — Ոչ ոք կրնայ հակառակ խօսիլ կազմակերպութեան բազմակողմանի օգտակարութեանց մասին, եթէ անիկա կառաջնորդուի որոշ ուղղութեամբ և որոշ ձգտումներով, բայց կազմակերպութիւն մը խումբ մը կազմելու համար, մենք դեռ այդ որոշ ուղղութիւնը չունինք, այսպիսով ըսել չեմ ուզեր թէ չկազմակերպուինք, այլ կուզեմ ըսել, և միանգամայն կը խնդրեմ մեր յարգելի վարժապետէն որ քանի մը օր մեզ մօտ մնալով՝ մեզի օգնէ կազմակերպութեան առաջին օրերուն:

ՄԽՕ. — Այդպիսի խնդիրք մը ընել վարժապետէն աւելորդ պիտի ըլլայ, քանի որ նա իր վեհանձն գործը ըրած է, քաղքէ քաղաք, գիւղէ գիւղ շրջիլ միայն թմրած ու քնացած մեր հայութիւնը ազատելու համար:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ. — Կը տեսնեմ որ դուք ամէնքդ ալ մէկ տունէ և մէկ տանջանքէ ծնած, կուզէք կազմակերպուիլ:

ԲՈՂՈՐԸ. — Այո՛, վարժապետ, կուզենք:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ. — Ձեր կազմակերպութեան կամ ևս ըսել ձեր գործելու եղանակին մէջ ԹՐՈՍՑԻ հայերէն օգտուեցէք, իսկ գործունէու-

Թեան մէջ անկախ եղէք: Չեր արշաւանքի ձեր յախուռն ունէ գործի մէջ միայն ձեր որոշուածով սկսեցէք: Անհրաժեշտ է սակայն որ նպատակին վրայ քանի մը խօսք խօսիմ, դուք ձեր առաջին սաղմին մէջ միմիայն ինքնապաշտպան դիրք բռնելու էք, անձնապաշտպանութիւնը ամենակարեւորն է այս ժողովուրդին համար քանի որ թշնամիներով շրջապատուած էք: Անձնապաշտպանութեան օրէնքը կը պահանջէ պատասխանել թշնամոյն նոյն զէնքով, ինչ զէնքով որ նա կը ճնշէ ու կը հարստահարէ ձեզ: Աստուած իր ըստեղծագործութեան ժամանակ բոլոր արարածներու հետ ստեղծեց անհրաժեշտ զէնքերը, այս պէս եզան եղջիւրներ, կատուին եղունգներ, շան խածնելու կարողութիւն, իսկ վարդերուն փուշեր տուաւ անձնապաշտպանութեան համար: Մարդ արարածը որ բանական ստեղծեց Աստուած, անոր ալ խելք և խորհելու կարողութիւն տուաւ անձնապաշտպանութեան միջոցները ինք ստեղծելու համար, ահա այսչափ կարճ բացատրութեամբ կարծեմ կրցի ձեզ գաղափար մը տալ անձնապաշտպանութեան մասին, անհրաժեշտ է որ դուք ձեր մէջ երդմնագիր մը ունենաք և ձեր ուխտը ընէք:

ՄԽՕ. — Եթէ գրաւոր պիտի ըլլայ մեր երդմնագիրը Վարժապետ, խնդրեմ որ օրինակ մը դուք գրէք:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ. — (Կսկսի գրել), Կերդնում առաջի Աստուծոյ, և ընկերացս, իմ պատուոյս վըրայ, յանուն մարտիրոս հայ ազգին, իր քանդուած հայ օճախին, յանուն բռնարարուած հայ կոյսերու, որ հաւատարիմ պիտի մնամ հայ ազգի շահերուն ու պիտի պաշտպանեմ կարողութեանս չափով, բոլոր այլազգի հարստահարութիւններու դէմ թափելով մինչեւ անգամ արեանս վերջին կաթիլը նոյնիսկ՝ եթէ հարկ ըլլայ: Կը խոստա-

նամ նաեւ գաղտնապահ մնալ ամբողջ կեանքիս մէջ, եթէ այս երդումս դրժեմ (ձեռքը ատրճանակին վրայ դնելով), ասոր զնգակին արժանի ըլլալս կը յայտնեմ:

ԲՈՂՈՐԸ. — Գեղեցիկ երդում, հիանալի խոստում:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ. — Իսկ ես իմ ձեռքովս պիտի կրթեմ Ձաւէնը, այդ վրէժխաղի կորիւնը, քանի մը տարիէն ձեզի խմբապետ կարգելու համար, դուք ձեր Ազգին պաշտպան հրեշտակը ըլլալու կոչուած էք այսուհետեւ՝ ընկերներ, ձեր քաջագործութենէն պէտք է դողայ քիւրդ յափըշտակիչը, և թիւրք հարստահարիչը: Դուք պիտի պաշտպանէք հայ պատիւը և փրկէք հայ ազգի կը անոնց ճանկերէն:

Վարագոյր կիջնէ

ՊԱՏԿԵՐ Ա.

Տեսարանն է Բ. արարուած զիւեր ասեմ: 12 արի անցած Վարժապետ, Ակօ եւ խումբը եկած են Ձաւէնի տուն բոլոսն ալ զիմուած կուսելու պիտի ետքան:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ. — Է՛հ, տղերք, ալ համբերելու ժամանակը հատաւ, գործելու ժամանակ է: Անցան 12 երկար տարիներ այն օրէն՝ երբ դուք յեղափոխական կարմիր վրէժի ձեր հանդիսաւոր երդումը ըրիք, յանուն հայ պատուոյն, անպատուած հայ կոյսին, չխնայել ձեր նիւթականը, ձեր Ֆիզիքականը, այլևս ձեր կեանքը խոստացաք ձեր մահովը կենդանացնել Մայր Հայաստանը, որ հոգեւարքի մէջ է: Ուրե՛մն առանց ժամանակ կորսնցնելու խորհինք թէ ի՞նչպէս պիտի կըրնանք ազատել Նղսան:

ՁԱԽԷՆ. — Անմիջապէս Ալօ պէկի վրայ յարձակիլ, կոտորել անոր ընտանիքը, և անխնայ հիմնայատակ ընել անոր տունը ու Նղսան փրկել:

ԱԿՕ.— Ես կը երկրորդեմ Զաւէնի ըսածը, կեանքը մեր աչքին ոչինչ չի արժեք, երբ հայ կոյս մը կը չարչարուի, կեղտոտ ու նեխած թիւրքի մը ճանկերուն մէջ, կը տառապի անոր ոճրալի յարկին տակ:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ.— Շատ լաւ ընկերներ ես ալ համամիտ եմ ձեզի, մենք կապրինք մինակ մեր պատիւը պաշտպանելու համար: Այո՛, պիտի յարձակինք այն շանը վրայ, և անխնայ պիտի ջարդենք անոր զաւակները, կիներ, մայրը, և վերջապէս բոլոր այն շուները, որ անոր տան մէջ կապրին, սակայն յարձակելէ առաջ մեզի մէկ կերպ մը կայ խորհելիք, այն է, եղսայի անփնաս ազատումը:

ԱԿՕ.— Իրաւունք ունիս վարժապետ, եթէ անխոհեմաբար Ալօյին վրայ յարձակինք, թերևս նա Եղսան չարաչար մահով մեռցնէ, թէև մեր վրէժը ըսծած կըլլանք, բայց մեր նազելի Եղսան որ այսքան տարի կը հեծէ, իրենները անսնելէն դուրկ պիտի մնայ:

ԶԱԻԷՆ.— Իդսան մեռցնէ, ես զինք շուտ կը սատկեցնեմ—այդ գազանը:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ.— Հանդարտեցէք քիչ մը, խորհինք թէ ի՞նչ ընելու ենք: Մտիկ ըրէ Ակօ, դուն պիտի ծպտիս, այսինքն ծերի զգեստ պիտի հագնիս և Ալօյի գիւղը պիտի երթաս, անոր տունը և ճամբաները քննես, նոյն իսկ պէտք է գիտնաս թէ Ալօ ո՞ր սենեակը կը պառկի:

ԱԿՕ.— Գլխուս վրայ, ինձի հրաման ըրէ օձին ծակը մտնել, կը մտնեմ, դժոխքը նետուիլ կը նետուիմ, մինակ հայ պատիւը թող փրկուի, և Եղսան այդ շան ձեռքէն ազատի:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ.— Կեցցե՛ս Ակօ, մենք մեռնինք թող հայ կինը ազատի, բայց մտիկ ըրէ, մենք կարմիր լեռան կիրճը վերադարձիդ կսպասենք և հիմա գէնքերնիս կը պատրաստենք: Հա՛յրէ ժամանակ մի կորսնցներ: (Ակօ կերթայ): Զաւէ՛ն

չըլլայ անխոհեմ քայլ մը առնես, մենք այլևս մահէն չենք վախնար, մենք կախաղանէն, զընտանէն ու շղթաներէն ալ չենք վախնար, վասն զի մեր անխնայներէն պիտի ծլին այն վարդերը որոնք բռնաւորի ճիրաններէն փրկուած հայ կոյսերու կուրծքին զարգը պիտի ըլլան: Առանց վախնալու քիւրզի առեանգումներէն, խոհեմ ըլլալու ենք որ Եղսան ապահով ազատուի:

ԶԱԻԷՆ.— Պատրաստ եմ հնազանդելու ձեր առաջարկած բոլոր կարգադրութիւններուն, սիրելի՛ վարժապետ: (Կսկսի մօրը կանչել): Մայրի՛կ, մայրի՛կ, եկուր զէնքերս տուր:

ՎԱՐԺԱՊԵՏ.— Շա՛տ լաւ Զաւէն, ուրեմն շուտով պատրաստուիր, որ Ակօյին սպասելու երթանք: Այօյի տան վրայ պիտի յարձակինք և անոր կուրծքէն հոսած արիւնը մեր ափերով պիտի լամենք մեր սրտին կրակը մեղմացնելու համար:

ԶԱԻԷՆ.— (Մօրը դիմաւորելով), Մայրի՛կ, սիրո՛ւն մայրիկ, այս իրիկուն հաւատքի և հրաժեշտի իրիկունս է, դուն արիւնի մէջ ծնար զիս, արեան մէջ ես զարգացած, արիւնով ալ կուզեմ մեռնիլ, (զինակիցները ցուցնելով), ահա՛ զինակիցներս ինձ կսպասեն, տո՛ւր իմ հրացանս և կուրծքիս կապէ փամփուռչաներս խաշածեւ, տասներկու տարի աչքերէդ արիւն արցունք քամեցիր, և զիս Եղսային վրէժովը մեծցուցիր: Ահա պատրաստ եմ քու Եղսային և ձեզի նման բիւրաւոր թշուառներու արցունքները սրբել:

ՄԱՐԻԱՄ.— (Պատէն հրացանը և փամփուռչաները վաը առնելով), Ա՛ռ տղաս, ա՛ռ, իմ անուշիկ լաւօս, օրօրոցիդ առջեւ նստած գիշերներն անքուն, չար ոգիներ քու անուրջիդ վարդաստանէն իմ միամիտ աղօթքներովս հալածեցի. գնա՛. գնա՛, քոյրիկդ բռնաբարողներու արիւնը թափելու, (դաշոյն մը ծոցէն հանելով) քեզի կուտամ, սերունդէ սերունդ մեզի ժառանգ

ձգուած այս դաշոյնը, քու նախահայրերուդ դաշոյնն է այս, ստրկութեան դարաւոր փոշին՝ ժանգ կապած է անոր վրայ, ինչուոր մեր նախահայրերը զայն գործածել չգիտցան բնաւ. մաքրէ ու սրբէ զայն ազատասէր ու պատուախնդիր հոգիի մը սրբազան կրակովը, և երբ որ ժամանակը զայ արժանաւորապէս գործածէ, քո՛ւ, քո՛ւ ցեղիդ (յուզուած) նախատուած պատիւին, և բռնաբարւած կոյսերուն ու ոտնակոխուած իրաւունքներուն և մեր ազատութեանը համար, (կը համբուրէ Չաւէնը): Ա՛ռ, տղա՛ս, սրտիդ վրայ պահէ, վերադարձիդ շուն Ալոյի արիւնը չորցած տեսնեմ այս նուիրական ու սրբազան դաշոյնի՛ վրայ:

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՄԿՕ ԵՒ ՆՈՅՆՔ

ՄԿՕ. — Եկո՛ւր եւ վրո՛ւս, (համբուրելով) մեր տանը և գիւղին միակ սիւնը: Դո՛ւն գնա մեր վրէժը լուծէ, ա՛հ, երանի՛ թէ երիտասարդ ոյժս ետ դառնար, որ ես ալ ձեզի հետ զինակից ըլլայի այս վերջին օրերուս մէջ. գնացէ՛ք (հեկեկալով) Աստուած թող ձեզ հետ ըլլայ, գնացէ՛ք, ձեր պարտականութիւնը կատարելու, ձեր թըշւառ հայրենիքին ու բռնաբարուած քոյրերուն անմոռանալի վրէժը լուծելու: Աստուած պահէ ձեր Միութիւնը, զա՛ւակներս, մի՛ վհատիք, ազգ մը չի անհետանար երբ ձեզի պէս քաջեր ունի, դուք որ այս անշուք յարկին տակ ըրիք ձեր արժանաւոր ուխտը, դո՛ւք որ Աստուծոյ և ձեր խըղձին առջև ուխտեցիք մեռնիլ, դո՛ւք պարտակալութիւն ճանչցող մեծ և վեհ հոգի ունիք: Դաւաճաններն են որ չեն զգար, ու անոնց երակներուն մէջ հայութեան արիւնը չի վազեր: Ա՛խ, ա՛խ, գիտցած ըլլաք որ գոյութեան կռիւն լեռներու անասուններն անգամ ունին: Ուրեմն գնա-

ցէ՛ք, զաւակներս, կօրհնեմ ձեզ և ձեր ուխտը, կօրհնեմ ձեզ որ կը նետուիք կռուի դաշտը, ուր դարերէ իվեր մեր արիւնը ծծող թշնամիները արիւնաթաթախ գետին փռէք, գնացէ՛ք հայդուկներս, օրհնեա՛լ ըլլայ ձեր վարժապետը և օրհնեալ ըլլան ձեր գնդակները որոնք բռնաւորներու սիրտ պիտի մխուրն:

Վարագոյրը կիջնե

ԱՐԱՐՈՒԱԾ. Դ.

Տեսարանն է Ալօ պեկի ապարանքի, ինքը դուսն առջեւ նստած, Եղսան պասուհանի մեջ նստած երկաթի ձողերէն դուրս կը նայի

ՏԵՍԻԼ Ա.

ԱԼՕ. — (Առանձին), Արդեօք ինչո՞ւ ուշացաւ Մստօն, ի՞նչ եղաւ, երկու օրէ իվեր լուրի կըսպասեմ, գնացող կամ եկող մը նոյնիսկ չկայ, եթէ Մստօն ալ սպանուի՛ կրլայ երեք մարդ որ Տէմիրի մարդիկ կուտեն մեզմէ: Այդ երեքին փոխարէն ամբողջ քիւրդ ցեղ մը պիտի ջնջեմ, ու այս գաւառիս միահեծան տէրը պիտի ըլլամ: Չորս եղբայրներս զանազան կռիւներու մէջ ըսպաննուած ըլլալով, հայրս ալ ինքը ծերացած կը կարծէր որ իր երկիրները ձեռքէն պիտի երթար: Բայց իմ քաջագործութիւններս մեր սահմանները ընդարձակեց, անցեալ օրը հայրս կռնակս ծեծելով կըսէր, տղա՛ս, չե՞ս կրնար սա Եէզիտի Տէմիրն ալ ջնջել ու հարկատու ընել, ես արդէն խոստացած էի հօրս, որ բնաջինջ ընեմ այդ ցեղը:

ՏԵՍԻԼ Բ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՀԱՍՕ

ՀԱՍՕ. — (Թէմէնէնէ մը քաշելով), Քաջահամբա՛ւ է քէնսիրս:
 ԱԼՕ. — Ի՞նչ լուր բերած ես:
 ՀԱՍՕ. — Ալօ պէկ թող ողջ մնայ, հովիւը

լուր բերեց որ Եփղիտի Տէմիրին մարդիկը Մստօն ալ սպաննեցին :

ԱԼՕ .— Ալ համբերութիւնս հատաւ : Հասօ՛ , ճիշդ հիմա մարդ զրկէ այդ Եփղիտի Տէմիրին և ըստ որ Ալօ պէկ իրեն վրայ պիտի արշաւէ , իսկ դուք բոլորդ զէնքերնիդ առէք ու պատրաստուեցէք կռուելու :

ՀԱՍՕ .— Շատ լաւ Տէր իմ (կերթայ) :

ԱԼՕ .— (Առանձին) Շո՛ւն Տէմիր , վերջապէս քեզ ալ պիտի ջախջախեմ , քու հպարտութիւնդ ալ խեցեղէն ամանի մը պէս պիտի կոտրտեմ սա ոտքերուս տակ : (ոտքերը գետին զարնելով) : Անգամ մը այս հրէշին հետ գործս լմնցնեմ , կըրկին սուրս պիտի դարձնեմ սա Հայերուն , մանաւանդ սա մի քանի հայ երիտասարդ սրիկաները , որոնք գիւղացիներուն կը քարողեն որ մեզի տուրք չվճարեն այլևս :

ՏԵՍԻԼ Գ .

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԴԱՐՁԵԱԼ ՀԱՍՕ

ՀԱՍՕ .— Սիրելի՛ պէյս , մեր կռուողներու մէկ մասը Հայ գիւղի վրայ աւարի գնացեր է , այնպէս որ կռուողներու փոքրիկ թիւ մը պատրաստ կայ ձեռքիս տակ :

ԱԼՕ .— (Քալելով) Անմիջապէս լուր զրկէ որ յետաձգեն աւարաւութիւն ու վերադառնան Տէմիրի դէմ արշաւանքի պատրաստուելու :

ՀԱՍՕ .— Հրամանդ պիտի կատարեմ իր ժամանակին , տէր իմ , (կերթայ) :

ԱԼՕ .— (Առանձին) Անգամ մը սա Տէմիրի գործը վերջացնէի տէ , Հայերուն գործը շատ դիւրին է , անոնց համար մտատանջուիլը չի արժեք , անոնք մեր ամենօրեայ հլու հպատակներն են , ի՛նչ գեղեցիկ և փափկասուն աղջիկներ ունին , տես , Նիհէմին ի՞նչ գեղեցիկ է , ամբողջ քիւրդ գեղերուն մէջ անոր գեղեցկութեան նրմանը չկայ , թագուհի կը նմանի , աղէկ որ փախ-

ցուցի , կէվուրին ինչո՞ւ մնան այսպիսի հէ՛րէ՛ աղ-ջիկները : Բայց ո՛րչափ հաստատ են իրենց կրօնքին վրայ : Տասներկու տարիներ է որ Նիհէմին իմ Հարէմանոցիս մէջն է , օր մը հանդարտ սրտով անձնատուր չեղաւ . միշտ կուլայ , միշտ կողբայ , և առանձին եղած ատենը Յիսուս Քրիստոս և ուրիշ բառեր կը փսփսայ : Անցեալ օր երբ ես գաղտնի մտիկ կընէի անոր աղօթքին այսպէս կըսէր «Աստուած իմ , Զաւէնիս ուժ տուր , որ զիս ազատէ այս անօրէններու ձեռքէն» , ո՞վ է սա Զաւէնը , արդեօք իր սիրակա՞նն է : Բայց յիմարը չի խորհիր որ երկնից թռչունն իսկ Ալօ պէկի ձեռքէն չի կրնար ազատիլ , եկուր դէ , այս բաները ֆլայէ աղջկան հասկցուր , ֆլայն ո՛ւր , խելքը ուր , եթէ անոնք խելք ունենային մեր ձեռքին տակ չէին տանջուիր : Վերջապէս սա հայ գիւղերուն աղուոր ջարդ մը տալու է , ամէն հընարք ի գործ պիտի դնեմ քաղաքին Հայոց դըպրոցի վարժապետը ողջ բռնելու : Նա է որ քաղքէ քաղք , գիւղէ գիւղ կը պտտի և Հայերը մեր դէմ կը գրգռէ իր լիրք քարոզներովը , այդ Ֆեհր պաշէն օր մը իմ ճանկերուս մէջ պիտի խնայ , չարչարանքներու ամենէն սոսկալի տեսակովը պիտի սպաննեմ գ ինքը , հիմա երթամ հօրս հետ խորհրդակցիմ Տէմիրի վրայ արշաւելէս առաջ , (կերթայ) :

ՏԵՍԻԼ Դ .

ԵՂՍԱ .— (Պատուհանը նստած , մէկ ձեռքով երկաթեայ ճաղերը բռնած կսկսի խօսիլ) : Գնա՛ , դնա՛ , անիծեալ Ալօ . . . բարձիդ վրայ քուն չունենաս . . . իմ անմեղ արեանս ուրուականը քեզ հալածէ ամողջ կեանքիդ մէջ . . . իմ արցունքս թուճաւոր լիարդ մը դառնայ ու սրտիդ էն խորունկ տեղը լեցուի . . . Ո՛հ այս քանի՞ տարի է որ Հայութեան երեսը տեսած չեմ , ա՛խ , ա՛խ . . . (քիչ մը լալու եղանակով) : Տասներկու տարի-

ներ անցած է այն սև օրէն, երբ այս շունը զիս
 յափշտակեց աղբիւրէն, այսքան տարի է լուր
 մը առած չեմ ազգականներէս ու սիրելիներէս :
 (քիչ մը կենալով) Ա՛խ Զաւէնս, հիմա անշուշտ
 մեծցած ու կայտառ երիտասարդ մը ըլլալու է,
 գիւղին հինաւուրց կաղնիին տակը կը նստի գի-
 տելու համար աղբիւրը եկող ամօթխած աղջիկ-
 ները : Ա՛խ, ա՛խ, արդեօք մոռցա՞ւ զիս Զաւէ-
 նիկս . չէ, չէ, անիկա շատ կը սիրէր զիս, ինձ
 համար իր հոգին կուտար, աւա՛ղ որ այն ատեն
 փոքր էր, բայց հիմա որ մեծցած է, արդեօք
 մտքէն կանցընէ՞ զիս ազատել : Կը խորհիմ՝ թէ
 այն ալ գիւղին անողորմ բաղդին համակերպող
 երիտասարդներուն պէս մոռցաւ ամէն բան : Չէ,
 չէ, իմ Զաւէնս վեհանձն էր, թիւրքին և քիւր-
 դին դէմ ահռայ կը կրճատէր, երբ դեռ վեց տա-
 րեկան էր : Ա՛խ, Ալօ՛, Ալօ՛ . . . անիծեա՛լ ըլլաս
 դուն, ի՞նչ կուղէիր ինձմէ, ինչո՞ւ բանտարկե-
 ցիր զիս ծաղիկ օրերս քու պիղծ բազուկնե-
 րուդ մէջ խամրեցուցիր, իսկ գեղեցիկ հասակս քո
 փլչելիք Խճճի՞ր մէջ բանտարկութեամբ հալե-
 ցուցիր : Ի՞նչ էր իմ յանցանքս, անօրէն շուն,
 գեղեցկութի՞ւնս էր արդեօք : Հայ աղջիկը եթէ
 տգեղ ըլլայ կանարգեն ու վրան կը խնդան, իսկ
 եթէ գեղեցիկ ըլլայ կառեանգե՞ն (կը մտածէ) :
 Հէ՛, Հէ՛, այս ի՞նչ վիճակ է որ ունի հայ ազգը,
 (երգի ձայն մը կը լսէ) այս ի՞նչ ձայն է երթա-
 լով կը մօտիկնայ, Աստուա՛ծ իմ, ի՞նչպէս մարդ
 է որ կը համարձակի այս ապարանքին բոլորտիքը
 դալ : (Ակօ երգելով պատուհանի առջեւը կու-
 դայ) : Ո՞վ ես դու :

ՏԵՍԻԼ Ե .

ԵՂՍԱ. ԵՒ ԱԿՕ

ԱԿՕ .— Քոյրի՛կ, ես իսաք պէկին գիւղը պի-
 տի երթամ, կարեւոր լուր մը ունիմ անոր հա-
 ղորգելիք, բայց ճամբան մոյրորելով այս կողմը

ընկայ, սաստիկ յոգնած եմ ու յուսահատած, կը
 հաճի՞ք ինձի ցոյց տալ թէ ո՞րն է անոր գիւղի
 ճամբան :

ԵՂՍԱ. — Ի՞նչ լուր պիտի հաղորդես անոր,
 այս է անոր գիւղը :

ԱԿՕ .— Ասիկա անոր Խճճի՞ն է :

ԵՂՍԱ. — Այո՛, (մէկուսի) գլխուն վրայ փլչի :

ԱԿՕ .— Աշխարհը մարդ մնացած չէ որ Ալօ
 պէկի քաջութեան համբաւը լսած չըլլայ, բոլոր
 գիւղերը, աշիրաթները և կառավարական բոլոր
 պաշտօնեաները կակնածին անկէ ու կը յարգեն
 դայն : Ասկէ տասներկու տարի առաջ հայ աղջիկ
 մը փախցուց՝ որուն գեղեցկութեան համբաւը
 ամէն կողմ տարածուած էր ու շրջակայ պէկերը
 կը նախանձէին Ալօ պէկին :

ԵՂՍԱ. — (Լալով) Ա՛խ, ա՛խ Աստուած իմ :

ԱԿՕ .— Ինչո՞ւ կուլաս քոյրիմ, ինձ այնպէս
 կը թուի թէ այդ աղջիկը դուն ըլլալու ես, և
 արդէն դէմքէդ ալ հայ ըլլալդ յայտնի է :

ԵՂՍԱ. — Այո՛, ես եմ այն հայ աղջիկը՝ որ
 այսքան երկար տարիներ՝ այս ոճրալից յարկին
 տակ կապրիմ դիմանալով ամէն ասնջանքներուն :
 Պատիւս սեցուցին ու արիւնս մտան :

ԱԿՕ .— Չե՞ս փափաքիր սիրելիներդ տեսնել .
 առանց անոնց տեսնելու ի՞նչպէս կապրիս :

ԵՂՍԱ. — Ա՛խ, ա՛խ, կը փափաքիմ . սակայն
 ո՞վ է այն կտրիճը որ պիտի կրնայ ազատել զիս
 այս մուրթ դժոխքէն, այս գերեզմանոցէն՝ ուր
 Աստուծոյ աչքն անգամ չի թափանցեր . մեր ե-
 րիտասարդները թոյլ ու վախկոտ են :

ԱԿՕ .— Եղսա՛, Եղսա՛, (դիմակը նետելով)
 մի՛ վհատիր ամենեւին, ես Ակօն եմ Զաւէնի ըն-
 կերը, այս տասներկու տարի է քու ազատու-
 թեան ճամբան կը փնտռենք :

ԵՂՍԱ. — Ակօ՛, Ակօ՛, կը պաղատիմ կամաց
 խօսիր (ցած ձայնով և լալով) Զաւէ՛նը, Զաւէ՛-

նը, ո՞ւր է ինքը, ի՞նչպէս է մայրս, մամիս և տատիս ողջ են թէ մեռած:

ԱԿՕ.— (Կամաց և եռանդուն) Եղսա՛, բողբոջն ալ ողջ են: Մի՛ վախնար ամէն բան պատրաստ է, Ձաւէն և վարժապետը իր ընկերներովը իմ լուրին կսպասէ: Այս խօնախին վրայ պիտի յարձակինք և զքեզ պիտի ազատենք ու կրակի պիտի տանք. ըսէ՛ ինծի, ո՞ւր է ճարը և ճամբան, որ քեզ անփնաս կրնանք փախցնել:

ԵՂՍԱ.— Ակօ՛ ջան, Ակօ՛, Ալօ պէկը զօրաւոր է՝ իսկ դուք անզօր. մի՛ փնասէք ձեր կեանքը՝ եթէ միայն ցոյց մըն է:

ԱԿՕ.— Եղսա՛, հէյ ինծի մտիկ ըրէ, վայրկեանները թանկադին են, պարապ խօսքերով ժամանակ չի կորսնցնենք: Ալօն ո՞ր մի սենեակ կը պառկի:

ԵՂՍԱ.— Քանի որ այդպէս է՝ լսիր ուրեմն: Այդ շունը Տէմիր պէկի դէմ կռուի պիտի երթայ իրիկուան դէմ, ճիշդ այդ ժամանակը դուք ալ եկէք ձեր խուճրով: Բայց գիտնալու էք որ ինծ փախցնելու համար այս պատուհանէն զատ ուրիշ ճար չկայ:

ԱԿՕ.— Շատ լաւ Եսդա՛, քաջասիրտ եղիր, այս առիթը շատ նպաստաւոր է, ես անոնց շուտ մը լուր կը տանիմ: Վարժապետ ու Ձաւէն անհամբեր ճամբաս կը նային: Մնաս բարեաւ, Եղսա՛ (կերթայ):

ԵՂՍԱ.— (Պատուհանէն կը մենախօսէ) Ապրի՛ք, հազար ապրի՛ք, ո՛վ հայրենեաց անմահ քաջեր: Ես բողբոջին սխալած եմ. չրթներէս անէծք ու նախատինք կը կարդայի ձեզի՛ բայց թող հիմա երկնքի հրեշտակները վարդէ պսակներ ու դափնիներ հիւսեն ձեր ճակատին, ինչո՞ւր զգացած էք ինծպէսներու տառապանքն ու չարչարանքը, այս հարեմանոցին գարշութեանը մէջ՝ ուր ամէն վայրկեան չարիք մը կը ծնի: Ա՛խ Աստուած իմ, արդեօք պիտի ազատի՞մ սա ան-

տանելի կեանքէն: Արդեօք պիտի վերադառնամ իմ հայրենի օջախս, հոն թոնիրին քով համբուրելու իմ սիրելիներս, ո՛հ Աստուած իմ որքան երջանիկ եմ որ բողբոջին թշուառ ու մոռցուած կը կարծէի ինքզինքս, սակայն այսօր ազատութեան և փրկութեան արշալույսն է որ կը տեսնեմ: Ներս քաշուիմ ու գոհարեղէններս ժողուեմ մինչև որ անոնք վերադառնան: (Ներս կերթայ):

ՏԵՍԻԼ Զ.

ԱԿՕ ԵՒ ԶԱԻՅՆ

(Նուագախումբը դուրսը երգ մը կը նուագէ, տեսարանը մուտք է, Ակօ առջեւէն կուգայ որուն կը հետեւի Ձաւէն)

ԱԿՕ.— Եղսա՛յ, Եղսա՛յ: (Կամացուկ պոռալով): Պատրաստուեցա՞ր:

ԵՂՍԱ.— Պատրաստ եմ Ակօ, բայց ո՞ւր է Ձաւէնիկս:

ԶԱԻՅՆ.— (Լալով) Հոս եմ, իմ անուշ քոյրիկս: (Ակօ դուրս կերթայ սանդուխէն):

ԵՂՍԱ.— Ձա՛ւէն, Ձաւէ՛ն իմ սրտիս հատորը: (Կսկսի լալ ու պատուհանի երկաթներուն զարնել):

ԶԱԻՅՆ.— Մի՛ լար, մի՛ լար տարաբաղդ քոյրիկս, հիմա կը փշրենք այդ երկաթէ ձողերը: (Նուագախումբը կսկսի շատ տխուր նուագել, Ակօ և Ձաւէն սանդուխը կը դնեն: Ակօ վարը կը կանգնի, Ձաւէն սանդուխներէ վեր կը մագլցի ու կսկսի խարտել և պատուհանը կը բանայ, Եղսան վար կառնեն և կը գրկուին եղբայր ու քոյր): Եղսա, ալ ազատեցար:

ԵՂՍԱ.— Ձաւէ՛ն, Ձաւէ՛ն: Հեռո՛ւն, հեռուն տարէք զիս ասկէ:

ԱԿՕ.— (բաժնելով իրարմէ) Եղսա՛, ժամանակ մի կորսնցնեք, շուտ երթանք նախ քեզ պահովենք:

ՉԱԻՖՆՆ. — Ակօ, դուն Եղսան առ, և վարժապետին երկու ընկերներով տուն տար, իսկ Ասլանը, Մխօն և միւս ընկերները ինծի ղրկէ, սա ապարանքը մինչեւ որ մոխիրներու չվերածեմ չեմ վերադառնար: (Եղսան ու Ակօն կերթան, Չաւէն վեր ելնելով պատուհանէն կրակ կը ձգէ Ալօյի խօնարը, տունէն լալու ձայներ կը լսուին, Չաւէնի վար իջնելու ժամանակ միւս ընկերներն ալ օգնութեան կը հասնին: Քիւրդերը դուրս կելնեն և կռիւը կսկսի, քանի մը քիւրտեր կսպաննուին և Չաւէնն ալ կանհետանայ իր ընկերներով: Պէքիր Ալօյին լուր կը տանի, Ալօ իր քիւրտերով կը վերադառնայ անմիջապէս և Եղսային փախչիլը իմանալով կատղած կսկսի քիւրտերուն քով այսպէս խօսիլ):

ՏԵՍԻԼ Է.
ԱԼՕ ԱՌԱՆՁԻՆ

ԱԼՕ. — Ա՛խ Ֆլայի նէժօտ աղջիկ, այսքան տարիներ ինձ խաբելէ յետոյ վերջապէս փախար (զայրացած) կերդնում սուրիս վրայ որ ամբողջ հայ ժողովուրդը անխնայ պիտի կոտորեմ: Հասո՛ ղրկէ՛, մեր բոլոր կտրիճները որ շրջակայ Հայ գիւղերը կոտորեն, եթէ նէհմիէն չի յանձնեն:

ՏԵՍԻԼ Ը.

ՀԱՍՕ. — Տէ՛ր իմ, արդէն հայ գիւղեր կոտորել սկսած ենք: Արամազդ գիւղի Ռէյիսը որուն հաւատարմութիւնը քեզի ծանօթ է. լուր ղրկած էր թէ աւելորդ է այս գիւղերը կոտորել ասկէ ոչ ոք կը համարձակի Պէկի կինը փախցընել: Եթէ նէհմիէ հանր՝ Արամազդ գիւղին մէջ գտնուի, դուրսը ձեր հրամանին սպասող մեր զինուած քաջերը առնելով այդ գիւղը պիտի երթամ, և հաւատա որ բոլորն ալ ոչխարի պէս պիտի մորթեմ:

ԱԼՕ. — Խուճբ մը քաջ մարդիկ թող պատարասուին, ես անձամբ պիտի արշաւեմ Արամազդ գիւղի վրայ, Ռէյիսին ըսած այդ սրիկայ վարժապետ և իր հետեւորդները բնաջինջ պիտի ընեմ: Ֆլայի գիւղ մը կոտորելու համար տասերեք քաջեր բաւական են Հասո՛:

ՀԱՍՕ. — Քու հրամանդ գլխուս վրայ տէր իմ: (Կերթայ):

ԱԼՕ. — (Առանձին ու շուարած) վա՛յ անոնց որոնք համարձակեցան իսագ Պէկի տղային— Ալօ Պէկի—կինը փախցնել: Չարչարանքին ամենասուկալին պիտի տամ անոնց, գիտեմ թէ որոնք են անոնց պարագլուխները: Սպասէ՛, սպասէ՛ դու Ֆէսօ՛՛ վարժապետ. զնտանը քեզ համար քիչ է. եթէ բռնելու ըլլամ քաղաքի հրապարակին վրայ չուանէ մը պիտի կտրես: Ալօ Պէկի կի՞նը կը փախցընէք հա՞: Երթամ ձիս հեծնեմ ու քաջերուս առաջը ընկած արշոււեմ Արամազդ գիւղը ջարդերու հրամաններ արձակեմ, աւերեմ. կին աղջիկ. ծեր. մանուկ առանց զթալու սրէ անցնեմ. և գիւղն ալ հրոյ ճարակ դարձնեմ. անոնք թող ողբան ու վայեն ես ալ ուրախանամ: Կէվուրնե՛ր. Խաբի կէվուրնե՛ր. դուք ձեռքիս մէջն էք. դուք իմ վրէժխնդրութենէս չպիտի ազատիք... Գիտցէք որ բոլոր թշնամիներուս վրէժը ձեզմէ պիտի հանեմ:

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Ե.

Տեսարանն է անցառ մը, սեպածել ժայռերու առաջ.
Յուսօ տուն կը վերադառնայ արեւին

ՏԵՍԻԼ Ա.

ՅՈՒՆՕ ԱՌԱՆՁԻՆ՝ ՎԵՐՁԸ ԻՐ ԿԻՆ ԱԼԹՈՒՆԸ

ՅՈՒՆՕ.— (Մէկ կողմ նետելով ուսին վրայ
ուսնեցած թին՝ քարին վրայ կը նստի ու կսկսի
խօսիլ): Փա՛ռք Աստուծոյ, քիչ մը հանգիստ օ-
րեր տեսանք: Աստուած երկար օրեր աայ քա-
ղաքին վարժապետին և Ջաւէնին, ու անոնց քաջ
ընկերներուն. անոնց սուրբ կարուկ ըլլայ միշտ,
անոնց ասն ու երկիւղը քիւրտին ու թուրքին վը-
րայէն անպակաս ընէ, այս քա՛հ տարի է որ հան-
գիստ ու խաղաղ կապրինք, արձակ համարձակ
դաշտ կեցնենք: Առաջ կարելի՞ էր որ անտառին
մէջ այսպէս միս մինակ պտտէինք օրուան այս
ժամուն, բայց երբ ֆէրային անունը ելաւ և ա-
նոնց խումբերը տարածուեցան սամնուրեք, զմեզ
կողոպտող թուրքերը ու քիւրտերը գառնուկ են
դարձեր: Աշխարհիս մէջ հանգստութիւն ալ է
կեցեր որուն մենք լուր չունէինք. գիշեր ցորեկ
կաշխատէինք, շարաչար կը դատէինք, կուշտ
փորով հաց մը իսկ չէինք ուտեր: Ո՛ւր կերթար
մեր վաստակը՝ ես չէի գիտեր: Թիւրքը միշտ
մեզ կը հալածէր կը հարստահարէր, Աստուծոյ
կամքն էր կսէինք, քիւրտը մեզ կը կողոպտէր
մեր ընտանեկան պատիւը կը բռնաբարէր, այն
զօրաւոր է կսէինք, և այս կարգ մը համակեր-
պական խօսքերով մենք զմեզ կը խաբէինք: Սա-
կայն հիմա դիւղացին ալ համոզուեցաւ որ իր
ստրկական լռութեամբ աւելի քաջալերած ու
խրախուսած է թշնամին և անոնք իրենց շահա-
տակութիւնները աւելի խստօրէն և անկար-
գօրէն կը շարունակէին: (Բեմի աջ կողմը կանգ-
նած իր կնկանը կը պոռայ) Ալթո՛ւն... Ալթո՛ւն,

ալ հերիք է քաղես, ես անօթեցայ, (մէկ կողմ
դառնալով) այս մեր կնկանը բնաւ հոգը չէ, գա-
ցեր կովուն խոտ կը քաղէ: (Ալթուն գոգնոցը
խոտով լեցուցած կը մանէ):

ՏԵՍԻԼ Բ.

ՆՈՅՆ ԵՒ ԱԼԹՈՒՆ

ԱԼԹՈՒՆ.— Սման, ինչո՞ւ շուտ պոռա-
ցիր, ան Աւետենց արտին քովը անանկ գեղեցիկ
խոտ մկ կար, չի թողուցիր որ քիչ մը ես քա-
ղէի:

ՅՈՒՆՕ.— Վաղը Մարէն թող գայ քաղէ ու-
զածիդ չափ:

ԱԼԹՈՒՆ.— Չէ՛, չէ՛, մէկ հատիկ աղջիկս չեմ
թողուր որ մինակ այս տեղերը գայ (դժգոհ):

ՅՈՒՆՕ.— Ինչո՞ւ նորէն կը վախնաս, կնի՛կ,
չե՞ս գիտեր որ Ջաւէնի խումբը միշտ այս լեռ-
ներն է, և ամէն օր երկու կամ երեք քիւրդ
անդիի աշխարհ կը զրկէ:

ԱԼԹՈՒՆ.— Ատիկա իրաւ ես, բայց ես լսեցի
որ թուրք կառավարութիւնը հետապնդել սկսած
է Ջաւէնը ու անոր ընկերները, ու ամբողջ ուժովը
կը ջանայ այդ քաջերը հալածել, ջնջել: Գանի՛
անգամներ զօրքերը փորձեցին բռնել անոնց բայց
իզուր, որով թուրք իշխանութիւնը աւելի գայ-
րացած՝ իր բոլոր ուժերով անոնց ետեւէն է, ուշ
կամ կանուխ պիտի ձերբակալէ անոնց, մանա-
ւանդ որ կառավարութեան գործը դիւրացնող
չայ մատնիչներ ալ չեն պակսիր:

ՅՈՒՆՕ.— Հա՛ կնիկ այդ շիտակ ես, իրաւ որ
կըսեն թէ կնկա՛ը մազերը երկար խելքը կարճ,
բայց խելացի խօսք մը ըսիր: Այս հայ մատնիչ-
ները են մեր ազգին տուն քանդողները, ալ մեր
թշնամիները չեն, այլ մեր ծոցին մէջ ծնած սեւ
օձերն են: Մենք ջանալու ենք որ այդ Հայ քաջե-
րու գոյութիւնը շարունակուի, արդէն հայ գիւ-
ղերու մէջ սկսած են դարթնիլ բռնկող կայծերը:

ԱԼԹՈՒՆ.— Հէ՛, Հէ՛, Յունօ, Աստուած մեր

Մարէին տեղ մանչ զաւակ մը տար ի՞նչ կըլլար, փամփոռ շաները կուրծքին ձգէի հրացանն ալ ուսին, Չաւէնի խուսիս զրկէի: Քանի որ չունինք մեզ՝ ծերերուս կը մնայ օրհնել և մեր սրտաբուռ յորդորներով քաջալերել այդ ծրոյ ու ծագուող կտորիճները: Ելիր երթանք: (Կերթան):

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՄԽՕ, ՉԱՒԷՆ, ԳԷՎՕ, ԱՍԼԱՆ ԵՒ ԻՐ ԽՈՒՄԲԸ

(«Մենք անկեղծ զինուոր ենք» երգը երգելով բեմի վրայ կուգան՝ բոլորն ալ զինուած)

ՉԱՒԷՆ. — (Կիրճին առջեւ ժայռի մը վրայ կանգնած կսկսի խօսիլ իր ընկերներուն): Ընկերներ՛ր, ահա արեւը մայր կը մտնէ, առաջին անգամն է որ ձեր գնդակները պիտի ուղղէք անիրաւութեան դէմ, առաջին անգամն է որ պիտի կռուինք մեր քոյրերը և մեր նաղելաշուք հարսները իրենց շղարչներուն տակէն փախցնող բռնապետներուն դէմ. մէկ խօսքով առաջին անգամն է որ արեան կաթիլը պիտի ցայտէ ձեր արդար ու վրէժխնդիր ձեռքերուն վրայ: Բաւական է, Ազատութեան արեւը թող ժպտելով սօհի անհուն կապոյտին մէջ, ալ բաւական է... Արցունքը չփրկեց մեզ, Աստուածը ստրուկներու ձայնը չի լսեր: Գոնէ մեր հայրենեաց սա ժայռերը հանդիսատես ըլլան թէ հայն ալ կռուիլ գիտէ, Հայն ալ պատուով ազրիլ կուզէ ու Հայն ալ քաջութեամբ մեռնելու պատրաստ է: Պէտք չէ վախնա՛նք, մարդս մի անգամ կը ծնի, ու մի անգամ ալ պիտի մեռնի. պէտք է ցոյց տանք մեր սուրբ տաճարները քանդողին՝ թէ մենք ալ կռուիլ գիտենք, թող թափուի մեր արիւնը այս կիրճերուն մէջ, մեր արեան այս կաթիլներէն է որ պիտի ծնի վաղուան վրէժի սերունդը: (Կը ծափահարեն բոլորը): Բայց ի՞նչ եղան վարժապետն ու

Ակօն, ինչ՞ու ուշացան, Եղսան տուն պիտի տանէին ու վերադառնային:

ՄԽՕ. — Չաւէն, վարժապետի ու Ակօյի շուքերէն ամբողջ քիւրդերը կը դողան, ո՞վ հոգիէն վա՛ն անցեր է որ անոնց դպչի:

ՉԱՒԷՆ. — Այդպէս ըլլալը գիտեմ, բայց եթէ ընդհարում ունենան քիւրտերու հետ, Եղսան տուն հասցնելը կը դժուարանայ:

ԳԷՎՕ. — Ես մէկ բան մը գիտեմ Ակօյի ճարպիկութեան մասին: Անգամ մը Ասիա գիւղին քահանայի մատնութիւնով Ակօն քիւրտերով կը պաշարուի: Ակօն որ գործով դբաղուած էր կը տեսնէ որ քիւրտերը թուով շատ են ու անոնց մէջէն անցնիլը դժուար է. անմիջապէս անտառին մէջի քարայրը կը մտնէ. քիւրտերը երկար փնտռուածքէ վերջ ձեռնունայն կը վերադառնան և աղուոր ծեծ մը կը քաշեն քահանային զիրենք խաբած ըլլալուն համար:

ԱՍԼԱՆ. — Ակօյի այդ կողմերը գալու մասին՝ անհոգ եղիր:

ՉԱՒԷՆ. — (Տղաներու զէնքերը քննելով) Ծօ Մխօ՛, այդ դաշոյնը ուսկի՞ց գտեր ես. Նոյ նահապետի ժամանակի ախտ կայ վրան (Կը խնդան):

ՄԽՕ. — Չաւէն, այս ախտը խիզախ պատմութիւն մը ունի իր ետեւը, իմ հայրս նշանւած ատեն՝ քիւրտին մէկը, օր մը ողորմած հոգի մօրս վրայով գէշ բաներ կ'խօսի, հայրս ալ նէվէնէնի տէր մարդ՝ կը քաշէ այս դաշոյնը ու քիւրտը Մուհամմէտին գիրկը կը խրկէ, վրայի արիւնն ալ չի սրբեր, և ինչան իր սիրոյ ու պատուոյ նախանձախնդրութեան իբրև կտակ թողուցած է ինծի:

ԳԷՎՕ. — Ծօ, Մխօ, դաշոյնդ մաքուր չպահելու յանցանքը ծածկելու համար ա՛մաքէ շինցիր հա՛: (Յանկարծ ներս կուգայ Եղսա հեւալով)

ՏԵՍԻԼ Դ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԵՂՍԱ.

ԵՂՍԱ. — Չաւէ՛ն, Չաւէ՛ն:

ԶԱԻԷՆ. — (Եղսայի թեւէն բռնած քարի մը վրայ կը նստեցնէ): Ի՞նչ կայ, ի՞նչ եղաւ, շուտ խօսէ:

ԵՂՍԱ. — Ա՛խ Չաւէն, տունը նստած էինք, յանկարծ աղջիկ մը ներս եկաւ, «չո՛ւտ վարժապետ» ըսաւ, «փախի՛ր, գիւղը զինուորներով լեցուած է Ալօ պէկի առաջնորդութեամբ, հոս կուգան, այս տունը վտանգի մէջ է»: Ես ալ քու պառկած տեղէդ դիտեցի որ շիտակ դէպի մեզ կուգան, մեզի մօտիկնալով առանց բան մը հարցընելու սկսան կրակել, վարժապետն ու Ակօն դիմադրել սկսան, մենք ալ փամփուշտ կուտայինք, վարժապետ տեսնելով որ մենք վտանգի մէջ ենք մեզի բոլորիս տան ետեւի դռնէն դուրս հանեց ու ինքը սկսաւ դիմադրել նորէն Ակօյի հետ, բայց չեմ գիտեր տատին մամին ի՞նչ եղան: (Եղսան դեռ խօսքը չլմնցուցած յանկարծ Ասլան կը տեսնէ որ հեռուէն մարդ մը կը վազէ)

ԱՍԼԱՆ. — Չաւէ՛ն, Չաւէ՛ն, ահա մարդ մը դէպի մեզ կը վազէ հերարձակ:

ԶԱԻԷՆ. — (Ցատկելով և դիտակով նայելով) Տղաքներ, այդ Ակօն է:

ԳԷՎՕ. — Այո նա է, (դէդի Ակօն կը վազէ):

ՏԵՍԻԼ Ե.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱԿՕՆ

ԱԿՕ. — (Թեւէն վիրաւորուած հեւալով կսկսի խօսիլ): Ընկերներ, ստրուկ հայուն մէկ լուր կը տանի Ալօ պէկին թէ Եղսան՝ վարժապետին հետ տուն վերադարձած է, Ալօ պէկ բարկութենէն առիւծի պէս կատղած ձեր տան վրայ արշաւեց, Եղսան կարծեմ ձեզի պատմած կըլլայ, որովհետեւ

տե մենք անոր շուտ ղրկեցինք ձեզի լուր բերելու: Ես և վարժապետ մինչեւ վերջ կուր մղեցինք, բայց երբ փամփուշտնիս սպառեցաւ ես յաջողեցայ փախչիլ իսկ վարժապետը բռնուեցաւ: Ալօ պէկ միայն տասներեք քիւրտ զինուոր միայն ունէր, և կարծեմ որ ասկէ պիտի անցնին:

ԶԱԻԷՆ. — (Ուրախ) Ակօ՛, վստահ ես:

ԱԿՕ. — Ես կարճ ճամբայով ձեզ լուր բերի, և վստահ եմ որ այս կիրճերէն պիտի անցնին, ես անտառին մէջ պահուած ատենս, տեսայ որ վարժապետ շղթայուած կիւղէլ կիրճէն կանցնէին, մտքէս անցաւ, ա՛խ երանի թէ Չաւէն իր խումբով հոս ըլլար, բայց ի՞նչ տարբերութիւն քիչ վերջ այս տեղէն պիտի անցնին, քանի որ քաղաք երթալու միակ ճամբան ասիկա է:

ԶԱԻԷՆ. — Ուրեմն ընկերներ դուք զէնքերնիդ պատրաստեցէք, ես ալ սա չորս կողմը լաւ մը կը քննեմ. (կսկսին երգել «Կուուեցէք տղերք») կամ «Մենք պէտք է կուուինք»:

ԶԱԻԷՆ. — Ընկերներ՝ ահա կուգան, պարզ կը տեսնեմ վարժապետը զինուորներուն մէջ շղթայակապ: Հիմա պէտք է գիտնանք որ մեր դէմ վիթխարի բանակ մը ունինք, գուցէ ամէնքս ալ իյնանք այս արիւնահեղ կուրն մէջ և մահաբոյր արշալոյսը դեռ չծագած. պէտք է կուրծքերնիս պողպատ ըրած դիմադրենք մինչեւ յետին գնդակ. ո՛հ ընկերներ, վերջի անգամ ըլլալով զիրար համբուրեցէք, ձեռքերնիդ թօթուեցէք հրաժեշտնիդ տալով: Ճակատագրական է ընկալէն, քաջասիրտ եղէք, հրէշատիպ Ալօն տարիներով մեր արցունքները թափեց, մենք ալ անոր արիւնը պիտի թափենք այդ արցունքներու փոխարէն, ունէ սխալ քայլ չառնէք, մէկ անըզգուշութիւն ամբողջ նպատակը կը վիժեցնէ եւ աղետաբեր կըլլայ: Հիմա դիրքերնիդ գրաւեցէք, եւ կրակեցէք այն ատեն երբ սուլելով նշան

տամ ձեզի: Չըլլաք անգգոյշ, սխալ քայլ մը մեր նպատակը կրնայ վիժեցնել, դիրքերնիդ դրաւեցէք լուռ, և կրակեցէք այն տտեն երբ սուլելով ձեզինչան տամ: (Տղերք մէկիկ մէկիկ իրարու ետև կանցնին, Չաւէնն ալ ատրճանակը եղսային տալով): Ա՛ռ, քոյրիկս, դուն ալ անդէն մի մնար, քարի մը ետևը անցիր, կրակէ՛, երբոր հրամայեմ: (Քեմը պարապ, նուազախուժմբ «կռուեցէք Տղերք» կը նուագէ):

ՏԵՍԻՆ Զ.

ԱԼՕ Պէհ ԻՐ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ Ա.Ձ ԿՈՂՄ, ՎԱՐԺԱՊԵՏԸ ՇՂԹԱՅՈՒԱԾ

ՉԱԻԿՆ.— (Խորոխտ) Անձնատուր եղէք:

ԱԼՕ.— (Զինուորներուն) Չէնքերնիդ պատրաստեցէք:

ՉԱԻԿՆ.— Անձնատուր եղէք, և կալանաւորը ձգեցէք եթէ չէք ուզեր շան պէս սատկիլ:

ԱԼՕ.— Իսակ պէկի տղան չի կրնար անձնատուր ըլլալ, նա պատրաստ է իր թշնամիներուն դիմադրել, և կարող է սատկեցնել այն կէվուրները, որոնք կառավարութեան զօրքերու վրայ կը յարձակին:

ՉԱԻԿՆ.— (Սուլելով) Կրակ թող տեղայ:

ԱԼՕ.— Ալօ պէկը, երբէ՛ք Փլայի անձնատուր չըլլար: (Երկուստեք կռիւ կսկսի կամաց կամաց շարունակուելով):

ԵՂՍԱ.— (Ժայռի մը տակ կեցած ժողովուրդին քիչ մը երեւալով դնդակ մը կարճակէ Ալօյին ըսելով): Ա՛ռ քեզի շուն, պէտք է որ ես քեզ սատկեցնեմ: (Ալօ պէկ գետին կիյնայ ոռնալով, միւս գինուորներն ալ մէկիկ մէկիկ կը գըլորուին, Չաւէն քարայրէն դուրս կելնէ իր աջ ծունկը Ալօյի կուրծքին վրայ դնելով դաշոյնը Ալօյի կուրծքը կոխել կուզէ, երբ Եղսան կը կանխէ զինքը):

ԵՂՍԱ.— Սատկի՛ր շուն և յիչէ իմ արցունքներս որ հիմա արեանդ կաթիլներով կը փոխարինես: (Իսկոյն տղաները բացի Ասյանէն Վարժապետի ձեռքի շղթաները կը քակեն):

ՎԱՐժԱՊԵՏ.— (Չաւէնի ճակատը համբուրելով) Չաւէն, վերջապէս լուծեցիր Եղսային և գիւղացիներուն վրէժը, դուն քաջ ես և կտրիճ ղնկերներովդ պիտի սրբես հայուն ճակտին սև արատը, խորտակել ստրկութեան շղթաները ու բարձրացնել Ազգին պատիւն ու արժանապատուութիւնը: Ապրի՛ք իմ կտրիճներ, Հայուն պատիւը այլեւս չի բռնաբարուիր քանի որ ձեզի պէս կտրիճ դաւակներ ունի, (կսկսի համբուրել ճակատներ): Հիմա ալ հանգիստ սրտով գերեզման կրնամ իջնել, վստահ ու գոհ որ իմ յաջորդներս անձնութեամբ կը շարունակեն իմ սկսած գործը: Ապրի՛ք, հազար ապրիք, բայց ո՛ր է Ասլանը, (Ասլանը փնտռելու կերթան):

ԵՂՍԱ.— Պաշտելի՛ վարժապետ, այսօր անձնըւէր եղբայրներուս տեսքովը կը հիանամ: Ասկէ յետոյ ինձմէ հեռու թող ըլլան տնային հանգիստն ու երկշոտ կեանքը: Ես ալ կուզեմ ձեզ հետ գալ և կռուիլ տառապեալ ազգիս սիրոյն համար, ես ալ կուզեմ ուխտեալ ըլլալ ու իմ տկար ձեռքովս այն քոյրերուս արցունքները սրբել որոնք առատօրէն կը թափուին շուներու հարեմանոցին մէջ:

ՏԵՍԻՆ Է.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԳԷՎՕ

ԳԷՎՕ.— (Լալով) Վարժապետ, Ասլան վիրաւորուած է և մահամերձ է, ահա կը բերեն:

ՎԱՐժ.— (Ապշած), Ասլան վիրաւոր:

ԵՂՍԱ.— Ասլա՛ն, Ասլա՛ն (ձեռքերը աչքերուն կը տանի և վարժապետին հետ դէպի Ասլանը կը վազեն):

ՏԵՍԻՆ Ը.

(Բեմը պարտապա, տխուր նուագով Ասլան վիրա-
ւոր՝ ներս կը բերեն տխուր ու յամրաքայլ, Աս-
լանի գլուխը վարժապետի ծունկերուն վրայ դը-
նելով վէճքը կը փաթթեն հեծկլտալով, Ասլան
ուժասպառ կիյնայ:)

ԱՍԼԱՆ.— (Տխուր ու ուժասպառ) Ընկերնե՛ր
կուրծքս... կուրծքս... ա՛խ, կուռեցանք, թշնա-
միին արիւնը թափելով վրէժը լուծեցենք, ի՛նչ
ուրախալի է այս տեսարանը, ընկերներ, չորս
կողմերս փռուած են դիակներ: Այո՛, կը մեռնիմ
բայց վրէժի կարօտով մը աչքերս չեմ փակեր...
ընկերներս, ո՛չ իմ պաշտելի ընկերներս (աւելի
նուաղկոտ)... սկսեցէք գերեզմանս փորել ու ձեր
ձեռքերով հանգչեցուցէք զիս այդ ցուրտ հողա-
կոյտին տակ: Արդէն ես որք ու թշուառ էի. մէկ
մը չունիմ ձեզմէ զատ, որ երկու կաթիլ ար-
ցունք թափէ իմ դիակիս վրայ. միայն թշուառ
Հայրենիք մը ու տառապած Ազգ մը ունէի, որու
հանդէպ պարտքս կատարած ահա կը մեռնիմ.
Եկէ՛ք ընկերներս, վերջի հրաժեշտը տամ ձեզ,
Վարժապե՛տ, Զաւէն, Ակօ՛, և դուք իմ սիրելի
ընկերներ, դուք ձեր կեանքը սպաս դրած էք
ձեր պատւոյն փրկութեանը համար: Մի՛ լաք,
արիացէ՛ք, և վրէժով լեցուեցէ՛ք, ասիկա իմ
վերջին կտակս թող ըլլայ ձեզ: Հարէմանոցներու
մէջ դեռ լլկուած եղբայրներ շատ կան, մի մոռ-
նանք անոնց վրէժներ լուծելու, խիղճս հան-
դարտ է ու երջանիկ, ես կը մեռնիմ միայն ու
միայն Հայրենիքի ազատութեան կարօտովը (աչ-
քերը փակելով) այն ալ... ձեր... բաժինը...
թող... ըլլայ... որ, նոր սերունդին, սրտերուն,
մէջ Հայրենիքի սիրոյ կայծերը բռնկեցնէք... ի՛մ
առիւծներս... Մնա՛ք... բարեա՛ւ... անուշիկ
ընկերներս... մնա՛ք բա-րը-եա՛ւ... : (կը մեռնի
Ասլանը, բոլոր ընկերները կուլան, ջուր թակը ար-

խուր կը նուագէ, Վարժապետը Ասլանի գլուխը
վերցնելով աչքերուն մէջ կը նայի):

ՎԱՐԺ.— (Վար առնելով թաշկինակը աչքե-
րէն) Խե՛ղճ Ասլան, այո՛... երջանիկ կը մեռնիս,
դու դիւցազնի մը փառաւոր մահով մեռար, ու
չորս կողմից սա շուներու դիակները դիզելով կա
րողացար քու և ազգիդ վրէժը լուծել: Փա՛ռք
ու պարծանք քեզ պէսներու յիշատակին, բայց կը
ցաւինք ու կողբանք բոլորս ալ այն հազարաւոր-
ներու մահերուն, որոնք ոչ խարի նման իրենց վի-
զերնին երկնցուցին թշնամու սուրին առաջ փո-
խանակ գէն ի ձեռին մեռնելու, խոտի պէս հընձ-
ւեցան առանց ըմբոստութեան նշան մը ցուցնե-
լու: Բայց դուն, պաշտելի Ասլան, ապագայ սե-
րունդը դարերով պիտի յիշէ քեզ, քու քաջու-
թիւններդ ու յիշատակդ: (Աւելի տխուր) Աս-
լա՛ն... Ասլան... քու կրծքէդ հոսող արիւնը
վրէժի ցօղը թող ըլլայ բոլոր ստրկացած հայ
հոգիներուն համար, թող դան անոնք ծնկաչոք
քու այս անշնչացած դիակիդ առաջ՝ ողբալու
մահու և կենաց մեծութիւնը, որ իրենց համար
ինկար դուն ու դեռ անոնք չեն զգար, գուցէ զգան
(Վարագոյրը կամաց կամաց կիջնէ) թող զղջան
անոնք ու ներում խնդրեն քեզմէ, որ հերոսական
մահով ինկար):

Զուրակահարը Լուեց Ամպերը կը նուագէ, ապա
Վարագոյրը կիջնէ

ՊՍՏԿԵՐ Բ.

Տեսարանն է մեծ հրապարակ մը ուր ժողովուրդը կերթեկեկէ, մեղսեղը շինուած է կախադան մը վարժապետին համար, որ հայու մը մասնութեամբ դարձեալ ձերբակալուած է կախադանի վնուած է: Հայեր կախերես կերթեկեկեն կախադանին նայելով: Քիչ յետոյ վարժապետը տրայուած, ոտաբոբիկ ներմակ շապիկով եւ զինուորներով օրջապասուած կուգայ Շեֆեթ կը հարցափորձէ վարժապետին հասկընալու համար Զաւենի խումբի ապաստանարանը

ՏԵՍԻԼ Ա.

ՇԷՖԲԷԹ, ԹՈՒՐԲ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ, ՎԱՐԺԱՊԵՏ, ԹՈՒՐԲ ԽՈՒԺԱՆԸ ԵՒ ՄՈՂԼԱՆԵՐ

ՎԱՐԺ.— Ես թուրք կառավարութեան հոգեբանութիւնը շատոնց իվեր սւսումնասիրած եմ, ասիկա է ձեր գէնքը (կախադանը ցուցնելով) ասկէ աւելի բան մը ընելու կարողութիւն չունիք, ժողովուրդի մը ձայնը խեղդելու համար:

ՇԷՖԲԷԹ.— Ամբողջ ժողովուրդի մը անդորութիւնը խանգարողին վիճակը այդ պիտի ըլլայ դուն կը հաւատաս արդեօք: (Միծաղով մը):

ՎԱՐԺ.— (խրոխտ ու անվախ) Ո՞ր ժողովուրդի համար է ձեր դիտողութիւնները:

ՇԷՖԲԷԹ.— Այն ժողովուրդին որուն մէկհանարգ չարագործն էս, վատ կէվուռ, (ապտակելով) չարագործ, ըսէ՛, ո՛ւր են ընկերներդ, ո՛ւր թողուցիր անոնք, որք Ալօ պէկը և իր զինուորները ոչնչացուցին քեզ ազատելու համար: Ե՛րևոյսանէ անոնց ապաստանարանը, եթէ չես ուզեր որ ոտքիս տակ ջախջախեմ՝ քեզի՝ փախչելու ճար չունիս, ինչու որ արդարութեան ճանկերու մէջ ինկած ես և պէտք է խոստովանիս գործածդ չարիքները, եթէ չիտակ խոստովանիս ու անոնց ապաստանարանը յայտնես, թերևս այս կախադանէն ազատուիս:

ՎԱՐԺ.— Շեֆքէթ էֆէնտի, ազատութիւնը ըսիք, որմէ ազատութիւն պիտի ակնկալեմ, քեզմէ՞, թէ քուկին վեհափառ կայսրէն, այն թըլ-

փատուած խողէն՝ որ մարդկային արիւնը ծծելով սնած, ու ապրեցուցած է ձեզ պէս իժերը, մի՞թէ ապուշ եմ որ անոր շնորհած ազատութեանը հաւատամ: Ահա՛ իմ ազատութիւնս (կախադանը ցուցնելով): Ո՛չ, ես ազատութեան պէտք չունիմ, ես երբ կեանքս ու էութիւնս այս գաղափարին նուիրեցի, այն օրէն երբ իրարու սոսակալ թշնամի դարձանք, այն օրէն համողութեաց ու քարոզեցի իմ իններուն թէ թիւրք մը կամ թիւրք փաթթոցաւոր մը մարդկային սիրտ չունի:

ՇԷՖԲԷԹ.— Լռէ՛, ապուշ (յուզուած) այդ լեզուդ դուրս պիտի քաշեմ երբոր ժամանակը (ժամացոյցը նայելով): Հասան, պատրաստ կեցիր- տաս վայրկեան մնաց միայն:

ՎԱՐԺ.— Բռնակալէ մը ի՞նչ կակնկալուի, ահա պատրաստած էք ձեր գէնքը, իրաւունք ունիք... Ես վաղուց գիտէի որ իմ լեզուին կարօտը կը քաշիք. հիմա երջանիկ եղիր և ձեռքովդ կտրէ լեզուս... բայց չխաբուիք, լեզուէս աւելի սրտիս պէտք ունիք, ձեզքեցէ՛ք, յօշոտեցէ՛ք, բղիկ բղիկ ըրէք այդ ահաւոր դանդուածը, այն ատեն ձեր վրէժը լուծած կըլլաք, այն ատեն կարելի կըլլայ վարժապետը մեռցնել, բայց գիտացած ըլլաք որ հաղարաւորներու սրտին մէջ բըռնիցուցած եմ այն գաղափարի կայծերը, որոնք ուշ կամ կանուխ՝ վրէժով լեցուած ձեզի կուրծք պիտի տան, և ձեր արիւնը պիտի թափեն որովհետև դուք ժողովուրդի մը գոյութիւնը բնաջընջել կուզէք, որուն կուրծքին վրայ հաստատուած է ձեր կարմիր սուլթանին գահը:

ՇԷՖԲԷԹ.— Ես՛տ պիտի հաչես Խալդ կէվուռ (նորէն ապտակ մը):

ՎԱՐԺ.— Ի՞նչ կըլլայ մէկ ապտակով, ի՞նչ կըլլայ նախատինքներով, եթէ ես քու տեղդ ըլլայի կախադանով չէի պատժեր իմ թշնամիներս, այլ իմ ձեռքովս կը խողխողէի անոնց արիւնը խմելով:

ՇԷՖԲԷԹ.— Դուն խելագարած ես, անպատճառ ալախ կեանք:

ՎԱՐԺ.— Բնա՛ւ երբէք, վարժապետ, շուտ չի խելագարիր: Այս շղթաները, կախադանը և նեղութիւնները բան մը չեն ինձի համար, ես

այս տանջանքներէն սոսկալիք բան մը չտեսայ :
ՓԱԹԹՈՅԱՒՈՐ ՄԼ. — Աճայիկ կախաղանը չի տեսնար այս մարդը :

ՇէՖֆէթ. — Հա՛սան, ձեռքերուն շղթաները քակէ և չուանը վզին ձգէ, երեք վայրկեան մնաց :
ՎԱՐԺ. — (Կախաղանի չուանը Հասանի ձեռքէն առնելով իր վզին կը նետէ, խուժանը սարսափած ետ կը քաշուի) : Տուէ՛ք զիս խեղդող չըւանը, դուք արժանի չէք իմ վզիս ձգելու, դուք մարդասպաններ, ու ստրկութեան ու չարիքի արիւնկզակ խուժանաւարներ, դուք ինծի այս կախաղանին առջ տեսնելու չէիք, այլ այն լեռներուն ու կիրճերուն վրայ, ուր ձեր Ալօ պէկերը մէկիկ մէկիկ ոտքերուս տակ քաշկռտեցի : Դուք դարուս ամենամեծ աւազակներն և մարդկային դիակներով ու արիւնով սնանողներ, ձեր բերաններէն դեռ իմ ցեղին արիւնն է որ վար կը կաթկըթի, դուք որ մեր հացովն սնած, մեր դարունած սուրը մեր կրծքին կուղղէք, դուք որ ձեր անիմաստ գոյութիւնը մեր քրտնաթոր աշխատանքին կը պարտիք, դուք որ մեր աշխատանոր բացուկին և մեր լուսաւոր ճակտին պտուղները քաղեցիք, դուք որ մեր մշտադալար դաշտերը մոխրացուցիք, և մենք անխոնջ դանոնք արշալոյսներու վերածեցինք, դուք որ մահ սերմանեցիք իսկ մենք գեղեցկութիւն և բարօրութիւն ծնցուցինք, դուք բարբարոսութեան և ստրկութեան անխիղճ գործօններ էք : (Փաթթոցաւորը մատնանշելով) Յե՛տ քաշուիր, ու խաւարին մէջ կորսուիր, թող որ իմ վերջին հայեացքը պայծառ մեռնի, դուն արժանի չես իմ հոգեվարիս վերջին դալարութեան հանդիսատես ըլլալու, այս վայրկեանը ձեր զարհուրանքի ձեր դաւաւոր բռնութեան մահու վայրկեանն է : Գաղափարը ոչ մահ ունի և ոչ դատաւոր, ոչ ալ գերեզման կամ դագաղ : Անոնք որ իմ ճամբայէս կը քալեն կախաղանի չուանը անոնց համար փառքի պատկէ : Մեր բռնակալը չուանով զիս խեղդելով չի կրնար մարել այն կայծերը որ կը բռնակին ու պիտի բռնկին նոր սերունդին սրտերուն մէջ, և պիտի չկրնայ խեղդել այն ձայնը, որ արդարութեան իրաւունք ու պատիւ կուղէ :

Ես արդար ու անպարտ եմ Աստուծոյ ու խղճիս առջ, վստն զի արդարութեան ու պատուոյս համար կուրծք տալով կը մեռնիմ : Ձեր Սուլթանը զիս անհետացնելով յաղթութիւնը շահած չըլլար վստն զի իմ քալած ճամբայէս շատերը պիտի քալեն : Գացէք, ըսէք ձեր սուլթանին թէ վարժապետը իր Ազգին անարգուած պատուոյն համար կը մեռնի : (Ձուլթակը տխուր կը նուագէ, վարժապետը կը պատրաստուի կախուիլ) :

ՇէՖֆէթ. — Կեցի՛ր, վայրկեան մըն ալ ունիս :
ՎԱՐԺ. — Այդ վայրկեանը իմ յաջորդներուս կը նուիրեմ... Կեցցէ՛ Հայրենիք... Կեցցէ՛ Հայաստան : (Կը խեղդուի և խուժանը կը հեռանայ) :
Վարազդուրը կիջնէ

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Զ.

Տեսարանն է Հայոց գերեզմանատունը, գերեզմանաբաւեր, վայրենի խոտեր ու ծաղիկներ : Եղայ Վարժապետի նոր թաղուած գերեզմանի վրայ ինկած կուլայ սեւերը հագած. Վարազդուրը կը բացուի նուագը երկու վայրկեան խուր կը նուագէ դեռ

ՏԵՍԻԼ Ա.

ԵՂՍԱ ԱՌԱՆՁԻՆ

ԵՂՍԱ. — Ինծի համար ալ չկայ ուրիշ նուիրական ու սուրբ ուխտատեղի մը ուր կարող ըլլամ բացատրել զգացումներս ու հոգւոյս տանջանքները զոր կզգամ արիւնոտ գերեզմանիդ առջ, ո՛ր վարժապետ. քու ամբողջ կեանքդ յուզող ու փոթորկող կուր մը եղաւ, կուր անիրաւութեան դէմ, կուր անարդարութեան դէմ և վերջապէս կուր մը հարստահարիչներու ու կեղեքիչներու դէմ : Դուք ատեցիք քաղքցու փափուկ կեանքը ուր ևս անարդարութիւն կը տիրէր : Վարժապետ ձեր ահաւոր քարոզներով Հայ երիտասարդութիւնը իր խոր բունէն արթնցուցիք, ու այդ քարոզներով ալ չբաւականանալով՝ ինչպէս ճշմարիտ ու անձնուէր վարդապետ Գողթութայի երկրին մէջ, առաջնորդեցիք հայ երիտասարդութիւնը ընդվզումի դժուարին ճամբաներէն դէպի անկարելին ու անըմբռնելին : Ամէն

հայ կորհնէ ձեզ այսօր սրտաբուխ մաղթանքներով : Ա՛խ , վարժապետ , երանի՛ թէ ձեր ուրուականը ասողի մը նման Հայ երիտասարդութեան առաջնորդէր փրկութեան ճամբաններէն : Ա՛խ պիտի գայ՞ այն օրը , որ ձեր պաշտելի ոսկորները որպէս մասունք քաղաքէ քաղաք , գիւղէ գիւղ և վերջապէս հայ մը գտնուած տեղեր պտտցնելով , քու յիշատակդ արթուն պահէինք : (Գերեզմանի վրայ իյնալով տխուր ու կամաց) : Վարժապետ , քանի՛ , քանի՛ , հայ կիներու , քանի՛ , քանի՛ հայ աղջիկներու պատիւը փրկեցիր անօրէններու ճանկերէն : Քանի քանի՛ հայ մարած , օճախներ վերականգնեցիր քու հոյակապ ու առնական գործերով : Պաշտելի Վարժապետ , Հայ ժողովուրդը պիտի յիշէ քեզ , որովհետեւ քու անոր փրկութեան ռահվիրան եղար : (Գերեզմանը կը համբուրէ) : Ա՛յն աղետալի օրերուն քու կատարած դերերու պատմութիւնը նուիրական է , երբ Հայը արցունքի հետ իր երակներէն արիւն կը պարպէր , (Կուլայ) :

[Այս պահուն Չաւէն իր խումբով գերեզմանոցի քովէն քիչ մը հեռու կ'անցնի . նուագախումբը «Մի գեղեցիկ պարզ գիշեր էր» կը նուագէ] :

ՏԵՍԻԼ Բ .

ՆՈՅՆ ԵՒ ԶԱԻԷՆ ԻՐ ԽՈՒՄԲՈՎ

ԳէՎՕ . Զաւէ՛ն , Զա՛ւէն , տես այն կինը որ իր սիրելիին գերեզմանին վրայ ինկած կուլայ (Եղսան ցուցնելով) :

ԵՂՍԱ . (Զաւէնին անունը լսելով կը զարհուրի) .— Զաւէ՛ն , Զաւէ՛ն , (Զեռքերը երկնցնելով) : ԶԱԻԷՆ (Իէպի Եղսան վազելով) .— Եղսա՛... Եղսա՛... դուն հոս ինչ կընես (զարմացած) :

ԵՂՍԱ . (Լալով) .— Ա՛խ , Զաւէն... պէտք է միշտ ես հոս ըլլամ , այս հողակոյտը իմ ուխտատեղիս պիտի ըլլայ :

ԶԱԻԷՆ .— Որո՞ւ գերեզմանն է Եղսա , հայրիկին թէ տատին , շուտ խօսէ :

ԵՂՍԱ .— Զէ՛ , չէ՛ , Զաւէնիկս , պաշտելի վարժապետիդ մարմինն է որ քիչ առաջ հոս թաղեցին : ԲՈՂՈՐԸ ՄԻԱՍԻՆ (Գերեզմանին վրայ իյնալով կուլան) .— Վարժապետ... Վարժապետ...

ԵՂՍԱ .— Ա՛խ , Զաւէն , ա՛խ , երանի թէ անոր վերջին խօսքերը լսելի :

ԶԱԻԷՆ .— Եղսա մենք շատ քիչ բան գիտենք վարժապետի դժբաղդ ձերբակալութեանը մասին , պատմէ մեզի անոր եղբունական մահուան պարագաները , որպէսզի աւելի ու աւելի հրահրէ ու բորբոքէ այն կայծերը որ նա դրաւ մեր սրտերուն մէջ (կուլան արցունքները սրբելով) :

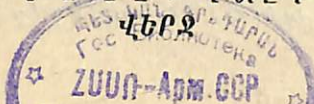
ԵՂՍԱ .— Ինչք որ լեռնականներս արդէն գիտէք որ կառավարութիւնը ամէն միջոց կը գործածէր խումբը ոչնչացնելու համար . Պօլսէն հեռագիրը կը պահանջէր որ կամ վալին պաշտօնանկ ըլլայ , կամ վարժապետը կախողան հանուի , այս հեռագրին վրայ վալին շան պէս կատրած շորս կողմը մարդ զրկեց Վարժապետը ձերբակալելու . եկան գիւղը պաշարեցին , ժողովուրդին սարսափելի նեղութիւններ տուին , բոլոր տունները խուզարկեցին , բայց նորէն չի յաջողեցան գրտնել վարժապետը , ատոր վրայ Կօրքերը իրենց բարարոսութիւնները կրկնապատկեցին , և ձերբակալեցին գիւղին բոլոր Էրիկ մարդիկը ըսելով կամ վարժապետը յանձնել կամ իրենց գլուխը , Վարժապետ յսելով որ գիւղը պիտի ոչնչանար իր պատճառով , գնաց և անձնատուր եղաւ կամովին , ու երկու օր վերջը կախողան հանուեցաւ քաղաքի հրապարակին վրայ , և մինչև իրիկուն անոր մարմինը կախուած մնաց . ա՛խ , Զաւէն , ախ , չեմ կրնար մոռնալ անոր վերջի մրմնջած բառերը . «Սուլթանը գիտ անհետացնելով յաղթութիւնը շահած չի ըլլար , վասն զի իմ քաղած ճամբայէս շատ շատեր պիտի քալեն , որչափ ալ փշոտ ըլլայ :»

ԶԱԻԷՆ .— Ա՛յո՛ , պաշտելի վարժապետ , պիտի քալենք մեզի ցուցուցած ճամբայէն , որքան ալ փշոտ ըլլայ , ինչու որ զմեզ խաւարէն հանելով լոյսի մէջ ապրեցողիք և ինքնաճանաչումի ազգային գիտակցութեան կայծերը վառեցիր մեր սրտերուն խորքերը , (ընկերներուն) Ընկերներ... այս տխուր հողակոյտին վրայ դամբանական խօսելու հաւանութիւնը չունիմ , և ոչ ալ պիտի ուզեմ մեր նախահօր քաջ յեղափոխականին կեանքը ներբողել սա տկար լեզուով : Ասիկա մեր գործը չէ , այլ ապագայ սերունդին կը մնայ անոր յիշատակը յարգելու , ինչ որ մեզ կը հետաքրքրէ ,

ինչ որ մեր վրէժխնդրութեան ու ընդվզումի կայծերը կը հրահրէ, մեր այս առաքեալին եղեռնական մահն է, ախ, ընկերներ, սաստիկ յուզուած եմ որ աչքիս վրէժի տաքուկ արցունքներս չեն թողուր վայրկեան մը գէթ խօսելու, Վարժապետ կուոյ դաշտին վրայ սուր ի ձեռին տասնեակ կռիւներով մեր թշնամիներու տեղատարափ գնդակներուն կուրծք տուաւ. այս էր որ աւելի կատղեցուց թուրք կառավարութիւնը: Իմ գինակից ընկերներ, ալ չկայ Վարժապետ, ալ չկայ Ասլան, այսուհետեւ պէտք է որ մեր դիրքը ճշգրէնք և մեր ուժերը զօրացնենք: Ահա՛ հոս կը հանգչի մեր առիւծի կորիւնը որ յեղափոխութեան վսեմ գաղափարը մեր վսեմ սրտերուն մէջ արծարծեց, (գերեզմանին դառնալով) պաշտելի վարժապետ, մենք քու սաներդ ու գինակից ընկերներդ, գերեզմանիդ վրայ կուխտենք մինչև մեր արեան վերջին կաթիլներով հաւատարմօրէն շարունակել այն գործը զոր դուն սկսար և քու կախաղանէդ մեզի կտակեցիր, գործել, միշտ գործել, ո՛ր բնաւ վար չի դնել այն հրացանը ու փամփոռչտները զոր բարերար ձեռքովդ ու խրատուսական քարոզներովդ մեզի յանձնեցիր, (լալով) Վարժապետ... Վարժապետ, մեր բոլոր գործերուն մէջ քու յիշատակներովդ պիտի առաջնորդուինք. իսկ դու, ով սև հողակոյտ, մահկանացուներու վերջին օթեանը, որպէս աւանդանկորուստ պահիտ ածիւնը այն մարդունոր իր ազգին պատուոյն համար գոհեց իր հանգիստը, առանց պահ մը ընկրկելու չարչարանքի և կախաղանի չուանին առջև: Վարժապետ... երբ օր մը Հայուն արշալոյսը ծագի, տեսնանք ազատ Հայաստանը որուն քանդուած օճախները վերականգնուած ու տառապանքի արտասուքներն սրբուած, աֆէն կողմերէն պանդուխտ Հայաստանցին ազատութեան վաղորդայնին մէջ իր մնացորդ ածիւններով, իրենց ցնծութեան երգերով և արմառենիներով պիտի գան հողակոյտիդ վրայ արժանավայել մահարձանդ հաւերժացնել: (Բոլորը լալով և գերեզմանը համբուրելով գիշերուայ մութին մէջ կ'անհետանան):

[Տխուր նուագով մը վարագոյրը կամաց կիջնէ]:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0369275

54664

ԳԻՆ 25 ՍԷՆԹ

Սահմալու համար դիմել Արարատ Դերասանխումբին՝

Ararat Dramatic Association

23 Nichols Ave.

East Watertown, Mass.

N. J. Suite 3

Կարելի է սահմալ նաեւ երթն կամ ՊԷՐՊԷՐԵՍՆ
գրասուցներէն: